

Hind 25 senti.

KÕIGI MAADE TÖÖLISED, ÜHINEGE!

SOTSIALISTLIK VÕITLUS

ANDRESEN: Sotsialistliku lahenduse poole!

JÕEÄÄR: Plaanimajandus ja sotsialiseerimine

DOMANEVSKAJA: Ameerika eksperiment ja sotsialism

BARBARUS: Haritlaskonna spektraalne analüüs

MILES: Kodaniline ja proletaarne revolutsioon

MENDERS: Võitlus fašismi vastu

RINGVAADE

Ringvaade

S 5430

Sf 6358

SOTSIALISTLIKU TEOORIA JA PRAKTIKA AJAKIRI

1 (7) — 1933/34

II aastakäik

Sotsialistliku lahenduse poole!

1.

Ühiskondlik kriis Eestis on jõudnud ummikuni, majanduskriisi süvenedes süvenend poliitiline kriis, viimase on teind teravaks vastsed välismõjud. Saksa hitlerismi ideoloogiline mõju on kiirendand fašistliku paise kasvu Eestis enam, kui seda võimaldanuks majanduslik alus. Ühiskondlik kriis teravneb, poliitiline veel enam.

Eesti kodanluse valitsemisvõimetus, vähemasti valitsemisvõimetus demokraatlike meetoditega, on ilmnenud mõne kuu kestes sellisena, et see on pöörnud isegi masside tähelepanu majanduslikelt põhinähtelt ja lasknud leida kõikjalt puhtpoliitilist ja puhtideoloogilist algupära. Valitsevatena esinevad kordamisi eksporttööstuse ja importhandluse usaldusrühmad, kumbki oma talupojalike reservidega, kumbki pea ühel määral kaotand oma selja tagant linna keskkihtide toetuse.

Eksporttööstuse valitsus teostas kroonivääringu langetamise „riigikassa huvides“: töepoolset, riigikassat koormavad eksportpreemiad jäid ära nii tööstusele kui põllundusele — kuid samas võitsid töösturid (produktioonikulud ja toorainete hinnad jäid keskmiselt samaks, eksportproduktiooni hinna tõustes kursi vahet), kuna fiktiivne pisiekспортtöör, põllumees, ei näind oma lootusi täituvat: eksportproduktiooni hindade tõus (kroonides) ei suutnud igas majapidamises katta ostetavate sise-maa tööstussaaduste, eriti importhandluse, hinna kõrgenemist + seniseid preemiaid. Tulemuseks pettumus sellel põllundusrahvastikul, kes oli rajand oma majanduslikud lootused vääringu langetamisele.

Eksporttööstuse huvid ei osutund põllumeeste huvideks, olgugi et seda osati varem seletada. Kuid seda enam vääringu alandamine langetas *palgaliste* reaalpalka: ametnikel, äriteenijail, töolistel. Selle tulemusena ja

iseseisvalt väikekodanliste keskkihtide majanduslik langus. Ei toond ka vääringu langetamine loodetud elevust produktiooniprotsessi.

Tulemuseks pettumus. Tulemuseks eriti linna keskkihtide pahameel nende endiste poliitiliste juhtide vastu. Tulemuseks: keskkihtide uue poliitilise orienteerumise püüe.

Linna keskkihtide mässule seltsib pikaldases tempos põllupidajate mäss linnakodanluse juhtimise vastu.

Valitsuse sagedad manitsused töötuile, et nad *säästaksid* tagavarasid paratamatult töötute talve jaoks, võis olla ainult kibedaim pilge. Kes jäi lõppeks selle valitsuse selja taha? Millises ühiskondlikus rühmitises ei valmind soodus pind igasuguseks valitsusevastaseks psühhoosiks? Millise võimuga koos poleks astutud välja selle valitsuse vastu?

Rahvahääletusel *valitsuse vastu* antud 420.000 häält ei ole veel fašistlikud hääled, kuid need on päälle teadlikult fašistlike või distsiplineeritud opositsiooniliste häälte suures osas mässuõired, nii linna keskkihtide kui osalt põllumeeste algava kapitalismivastase mässu eeltnumused. Et nad samal ajal on fašismi psühholoogiliseks hüppelauaks, see ei muuda sisu.

2.

Sotsialistlik ja ametiühinguline liikumine peab konstateerima *sed* mässu, mis kodanluse arust on ainult lõbus ajaviide, „generatsioonivõitlus“ või hitlerlik moehaigus. Selle kodanluse silmis, kes ei ole (või veel ei ole) fašiseerund.

Fašism Eestis ei ole veel selle kapitalismivastase mässu juhtija — ta on ometi selle mässu seni ainus kasutaja. On võitlus fašismi kui ühiskondlikule arengule hädaohtliku *normi* vastu; icsai, jah, pääasi, aga on ühiskonna rahulolematute kihtide, ühiskonna määratusuure enamiku, sisuline rahuldamine.

Sotsialistlikult teadvustatud töölis-

liikumisele tekib määratu ülesanne: võtta oma kätte ühiskonna kõigi rahvolemata teed, nii töölisklassi kui kapitalismist pettund ja pettivate keskkihtide huvidekaitsmine ja huvide teostamine.

Mis on fašism Eestis selle vormund kujul, selle selgitus ei ole praegu meie pääülesanne. Igatahes, see ei ole mingi „noore generatsiooni“ liikumine, vaid keskkihtide ühiskondlikult äpardand osa organiseeritud liikumine. Mitte keskkihtide noorpõlvne, vaid keskkihtide keskea liikumine.

Palju enam aga meid huvitab kapitalismivastase mässu see osa, mis ei ole andund, või mis ei ole andund *täielikult* fašismi juhtimisele. Poolt-lüüaletus rahvahäälusel demonstratsioonina Tõnissoni valitsuse vastu, kuid demonstratsioonina ka *kõige olemasoleva* (= kapitalistliku süsteemi) vastu ei küüni isegi fašistliku „programmimi.“ Aga see küünib küllalt selget keelt kõnelema olevikust, näitama kätte töölislükumisele konkreetseid päevaülesandeid ja pikema aja tööplani.

Meie ei usu neid reformistlikke jakobiine, kes usuvad oma idealistlikus ühiskonnamõistmises küündivat ühiskondliku elu tervendamiseks ainult hitlerlike organisatsioonide laialisaatmist. Iseasi on roimarite isoleerimine, iseasi kuritegevuse põhjuste kõrvaldamine. Fašistliku kuritegevuse põhjused on sotsiaalsed, võitlus fašismi vastu ei või olla ainult poliitiline.

3.

Oleme veendund: hästikorraldatud revolutsiooniline töölislükumine teeb tarbetuks keskkihtide teadvustamata mässu. Võitlus, mida *töölisklassi algatusel* ja *juhtimisel* peetakse nii töölisklassi kui kõigi töötavate keskkihtide eest, ei tarvitse olla, ei tohi olla töölisklassi tänapäevahuvide ega kaugemate sotsialistlike sihtide mahasalgamine. Vastuoks, see võitlus võib olla ainult tänapäeva reformistliku võitluse ja tuleviku revolutsiooniliste sihtide ühendamine; väikeste nõuete teostamise juures on asetatud siht kaugemale; väikeste nõuete teostamisel õpitakse revolutsioonilist võitlust. Iga streik, mida peetakse praegu pisikese palga-

kõrgenduse eest, palgaalanduse või tööolude halvendamise vastu — see on ühtlasi töölisklassi võitlusevõime koolitus. Kuid samal ajal — iga palgavõitlus töölistel tähendab, olgugi pisikesel määral, keskkihtide tulude tõstmist. Iga võitlus kriisi vastu on tänapäevahüveks nii proletariaadile, nii palgateenijaile keskkihtidest, nii kõigile keskkihtidele, mis määral need omavahel on seotud produkt-siooni- ja tarvitamisprotsessiga. Iga võitluse osa kaugemas võitlusekavas kasvatab ideoloogiliselt edespäidiseid võitlejaid.

Et keskkihid kaugeltki ei tarvitse põgeneda fašismi juhtimisele eriti siis, kui töölisklass salgamatult asetab kaugemad revolutsioonilised nõuded juba tänapäeva aktsioonprogrammi ja rõhutab oma klassiideoloogiat, tohiksid tõestada ka hiljutised Norra ja Šveitsi valimised töölisklassi, linna keskkihtide ja talupoegade toetatud töölisklassi võidu tähe all.

4.

Konkreetselt: mis ülesanded sotsialistlikult ja ametiühinguliselt organiseeritud töölisklass *peab* võtma päevakorda nii töölisklassi kui keskkihtide ühiste huvide õigeks rahuldamiseks?

Kas on utopia asetada nõue: kõik tööle, kõigile tööd? Kodanlus oma valitsusaparaadiga ei pea seda võimalikuks? Organiseeritud töölisklass esitab oma konkreetse majandusplani, mitte üksi valitsusele, vaid neile hulkadele, kes on sellest huvitatud. Kodanlus ei pea võimalikuks selle plani täitmist? Siis tal on õige aeg anda võim neile, kes seda suudavad. Sest ka töötavad hulgad ei või olla morfiiumiimastuses; nad võivad saada ise teadlikuks, mis sammud tulevad astuda viletsuse kõrvaldamiseks.

Kas on eluvõõras nõuda suurtöötuse riigistamist ja näidata, mis peaks tehtama tuludega (aga tulud on olemas, see selgub aruannetestki)? Kas on eluvõõras asetada vanad töölisel pensionile, kohti andes noortele töötule? Kas on võimatu üldise palkadekõrgenduse abil pehmedada põlunduskriisi? Kas on unistus kaotada maa tööpuudus suurejoonelise uudismaade kultiveerimisega ja ehitustegevusega (ja kas on ülekohus selleks

Plaanimajandus ja sotsialiseerimine

Plaanimajanduse all tuleb mõista sellist majanduslikku olukorda, kus kogu rahvamajandust või vähemasti selle olulisemaid alasid juhib üksainus majandussubjekt ühtlase kava, kindla plaani järgi.

Sääl, kus rahvamajandus endiselt koostub üksikmajandustest, mis tööjaotuse ning kaubavahetuse kaudu üksteisega seotud, ei saa kõnet olla plaanimajandusest ka siis, kui riik valitsemise korras või seadusandlikul teel üksikuid majandussubjekte ja sellega kogu rahvamajandust mingis kindlas suunas püüab mõjustada, sündigu see kas või ülimal määral. Sääl võib juttu olla vaid rahvamajanduspoliitikast.

Samuti ei saa kõnelda plaanimajandusest sääl, kus riik mõned üksikud tootmis- või liiklemisalad enda kätte võtab ja neid juhib, kuna ülejäänutes üksikmajandused edasi püsivad. Niisuguseid abinõusid võiks nimetada vaid osaplaaninguteks.

Sellised osaplaaningud on vaid tähtsusetud muudatused tänapäeva kapitalistlikus majandussüsteemis, milline süsteem ise sääljuures kõigis ülejäävais osades püsib puutumatusena. Nende sihiks on süsteemi parandada, seda kindlustada sellega, et mõningad eriti silmatorkavad pahed kõrvaldatakse, mitte aga süsteemi uuega

asendada. Siia hulka kuuluvad, näit.: riiklikkude emisjonipankade raha- ja krediitpoliitika, riiklik viljamonopol, hindade normeerimise süsteem, tootmise reguleerimine kartellide ning trustide kaudu jne. Sarnased piiratud ulatusega osaplaaningud ei suuda majanduskriisi kõrvaldada. See on katse kõlbmatute abinõudega.

Vahe plaanimajanduse ja selliste osaplaaningute vahel pole mitte ainult kvantitatiivne, vaid ka põhimõtteline. Olgugi, et kõigi majanduslike toimingute ühtlase plaani alla painutamine pole mõeldav ja et, vähemasti esialgu, teatud eramajanduslik sektor alles jääb, on plaanimajandus siiski, ka eramajandusliku sektori püsides, põhimõtteliselt sootu teisiti korraldatud majanduspõhialus. Siin majandab ühiskond ise ja eramajanduslik sektor moodustab vaid mineviku jäänust, erandit, mida võimalust mööda piiratakse ja lõpuks kõrvaldatakse.

Plaanimajanduse objektiks on rahvamajandus oma olulisemais osades. Plaan peab siin kõigepäält korraldama loovate jõudude arengut, tootmise ulatust ja suunda, majanduslikku käivet, sotsiaalprodukti jaotust, rahvamajanduse püsimise korral palkade ja hindade normeerimist.

Kes võiks olla plaanimajanduse

juhtida ka summad, mis praegu lähevad endistele parunitele kolmanda või teise riigi ehitustöödeks)? Need on ainult näideteks toodud jooned meie programmist, mis ei esine enam platooniliste nõuete vaid konkreetprogrammi näol.

5.

Arusaadav: need küsimused lahendab sotsialism. Kuid sotsialism ei ole ainult võimuvallutamine, sotsialism on hulkade kogumine, hulkade teadvustamine, hulkade kindlustamine. Sotsialism ei ole ainult ootamine, et teised maad valmistaksid meile kõik, et võiksime sammuda järele. Sotsialismi ettevalmistuseks on mõeldud kõik praegused sammud, konkreetprogrammi teostamine tähendab rida

klassivõitlusi — olukorrani, kui üldise olukorra abil võim langeb töölikklassi käsutusse.

On juba hilja? Ei kunagi ole hilja! Konkreetprogramm sundigu töötavaid hulki võrdlema iga võimu tegevust selle programmiga, mida töölikklass oleks valmis teostama, suudaks teostada. Töökava, mille on loond *organiseeritud* töölikklass laialises isetegevuses, proovind organisatsioonilises diskussioonis, töökava, mis on sotsialistliku teooria ja proletarse praktika, raamatuinimeste ja tööliste ning töötute intensiivse koostöö tulemus. Selles suunas algatused ülevalt, samas suunas algatused ja arvustused altpoolt. Tööliikumine plaanipäraseks!

subjektiks, seniste üksikmajanduste asemel? Mõeldavad on kaks võimalust: kas majanduslikult ühtlustatud üksikmajanduste liidud, näit. ühiste, ametiühingute jne., või sarnaste liitude liidud, või jälle riiklik võim või omavalitsused. Sellised liidud on organisatsioonid, mis vaid üht osakest kogu rahvamajandusest, siingi oma erilisi sihte taotlevad. Järelikult ei võiks nad tulla kõne alla subjektidena plaanimajanduse juures, mis peab korraldama kõiki rahvamajanduse tähtsamaid alasid.

Võiks äärmisel korral kujutleda, et kogu rahvamajandus on organiseeritud majandusliitudesse, millistest igaüks koostaks osaplaani oma ala jaoks. Selline rahvamajanduse täielik läbiorganiseerimine võiks aga jällegi toimuda ainult riikliku keskkohta kaudu, kes osaplaane koordineeriks, täiendaks, neid tarbekorral ülduse huvides muudaks ja huvide kokkupõrkeid üksikute liitude vahel kõrvaldaks. Nii jääks ka sel juhul plaanimajanduse subjektiks riik, ja liidud oleksid vaid tema plaanimajanduslikud elundid. Järelikult võib plaanimajanduse teostajana kõne alla tulla ainult riik.

Milline oleks *plaanimajanduse siht*? Kuna plaanimajanduse objektiks on majanduslike toimingute korraldamine, iga majandamise sihiks aga — vajaduste rahuldamine ülimal määral, siis võiks eeldada, et plaanimajanduse sihiks on kõikide vajaduste rahuldamine ülimal määral.

Selline vaade oleks aga ekslik. Plaanimajandus võib taotleda kõige mitmekesisemaid majanduslikke, kuid samuti ka cetilisi ja üldtunnustatud ideoloogilisi sihte, samuti rahvuslikke, poliitilisi, sõjalisi (näit. sõjamajandus) jne.

Varade jaotus võib toimuda mitte ainult vajaduse alusel, vaid, kas või näit. tootmise maksimaalse arendamise, või ükskõik millise õigluse põhimõtte alusel (näit. õigus omada täit töövilja).

Nii oleks teoreetiliselt mõeldav ka kapitalistlikult suunatud plaanimajandus. Kapitalistlike ringides on see mõte kaunis sügavalt juuri ajanud. (1931. a. sügisel Amsterdami peetud rahvusvaheline plaani-

majanduse kongress, mis utoopilisi plaane maailmamajanduse korraldamiseks kokku seadis, Mussolini, Hitleri ja Roosevelti katsed).

Kodanliste teoreetike poolt püstitatud plaanimajanduse mõiste (Walter Rathenau, V. Moellendorf ja kodanlise plaanimajanduse piirides püsisv sotsiaaldemokraat Rudolf Wissel) on kokkuvõttes järgmine: „Ebaratsionaalse, anarhistliku ja oma plaanilageduse tõttu inimesi ning varasid pillava, ohjeldamata võistlusmajanduse asendamise ühe, ühtlase plaani alusel teostatava ühismajandusega, nii et põhimõtteliselt omandusõigus tootmisvahendite jääks nende senistele omanikkudele alles, kuid majandamisplaan teostamine antaks üle üksikutele pariteetlikul alusel koostatud ja teatud skeemi järele üksteisega seotud majandusharudel omavalitsuskogudele.“

Plaanimajanduse siht võib olla ükskõik milline, kuid ta peab olema ühtlane. Säljuures on võimalik, et paralleelselt püütakse saavutada mitut sihti, mis aga alluvad ühele ülimale sihile. Näiteks võiks sotsialistlikult orienteeritud majandusplaan sihiks olla ühel ja samal ajal niihästi võimalikult laiaulatuslik tootmine, kui ka varade jaotus vajaduse kohaselt, samuti täis töövilja saamise õiguse teostamine. Kõik need sihid alluvad ühele, ülimale: vajaduste rahuldamine maksimaalses ulatuses.

Kunagi ei saa aga plaanimajandust orienteerida ühel ja samal ajal kahes suunas, mis teineteisega on ülepääsmatus vastolus. Näit., kui tahetaks plaanimajandust juhtida kahe, teineteisele vaenuliku klassi: kapitalistide ja proletariaadi huvides. Siin oleks süntees ühiseks, kõrgemaks sihiks teostatamatu. Majandusplaan ei saa olla osalt sotsialistlikult, osalt kapitalistlikult orienteeritud. Ei saa ühel ja samal ajal tootmist korraldada nii vajaduste ülimal määral rahuldamise, kui ka ettevõtjatele ülima kasu võimaldamise põhimõtete järele. Ei saa samal ajal teostada õigust täie töövilja saamisele, kui jäetakse püsima ilma tööta saadav sissetulek.

Selletõttu ongi nurjunud ja nurjumisele määratud plaanimajandus-

likud katsed Itaalias, Saksamaal ja Ameerika Ühendriiges.

Itaalia plaanimajanduse katse on tüübiline näide kodanliste teoreetikutel kava järele korraldatud, kapitalistlikult orienteeritud plaanimajandusest.

Itaalias püüti leida majanduskorda, kus oleksid kokkukõlastatud „tootjate ja tarvitajate, üksikisiku ja ühiskonna, eramajanduse ja rahvamajanduse huvid“ (v. E. Poom, *Moodne töötühnik ja majanduskriis*, lhk. 102—104. Korporatiivne majanduskord fašistlikus Itaalias). 1926. a. seaduse põhjal rajati sääl erilised ettevõtjate ja tööliste kutseesindused, n. n. *sündikaadid*, mis teatud juhtudel on avalikõiguslikud organid. Sündikaadid ühinevad omakorda ülemaaliselt suurliitudeks ehk konföderatsioonideks, milliseid on terve vanakuradi tosin, 13. Kuna loodetud tagajärjed tulemata jäid ja majandus sugugi ei paranenud, leiti, et arv 13 on õnnetu, ja 1930. aastal kutsuti ellu korporatsioonid, mis moodustati vastavatest konföderatsioonidest. Siin võeti juba arvuku maagiline arv 7 ja liideti ühte näit. 1) töösturite ja tööstustöölise konföderatsioonid, samuti 2) põllupidajate ja põllutöölise omad, 3) pankurite ja pangametnikkude, 4) kaupmeeste ja äriteenijate, 5) mere- ja õhuvõndusettevõtjate ja tööliste, 6) maavõndusettevõtjate ja tööliste ja 7) vabade elukutsete korporatsioonid. Väljaarvatud viimane, on kõigis teistes korporatsioonides ühendatud risti vastupidiste majanduslikkude huvidega kihid: tööandjad ja töölised. Kõigi seitsme korporatsiooni esindajad moodustavad endast rahvusliku korporatsioonide nõukogu. Korporatsioonid ise on ühtlasi riigiorganid ja alluvad erilesele korporatsioonide ministrijuhtimisele. Korporatsioonide nõukogus on tööliste ja tööandjate esindajaid ühepalju, ja see nõukogu määrab kindlaks, missugust tööstuse, põllumajanduse, kaubanduse või millist muud majandusharu tuleb arendada ja millist piirata, kuhu asutada ettevõtteid ja kuhu mitte. Kui selgub, et teataval alal valitseb ületoodang, mis üldsuse seisukohast vaadatuna

on ebaratsionaalne, siis on nõukogul võim selle ala koondamiseks. Tootmise korrastus, organiseerimine, ei toimu enam vaba võistluse kaudu. Korporatsioonide ülesandeks on kõrvaldada liigset ning kahjulikku võistlust ettevõtete vahel, levitada ratsionaalsemaid töömenetlusi ja käitiste korraldusviise, kontrollida ja pidada silmas, et tootmises ei toimuks raiskamisi, asjatut rahva varanduste ja jõu pillamist. Nad määravad kindlaks ka tööliste töötasutingimused ja üldse vahekorralduste ja ettevõtja vahel. Siin töötatakse ka välja mitmesugused töökaitse seadused. Korporatsioonid lahendavad ka ettevõtja ja tööliste vahel tekkinud tööalalised tülid. Keelatud on nii streik kui ka lokaut. Itaalia korporatiivses majanduskorras esineb valitseva vormina eraalgatus, kuid viimasele pole siin antud sellist piiramata vabadust, kui individualistlik-kapitalistlikus majanduskorras, kus majanduselu pääkorraldajaks vaba võistlus. Itaalias riigivõim korporatsioonide näol astub vahele siis, kui eraalgatus on puudulik.

Kogu see vahelesegamine ja majanduselu korraldamine on orienteeritud kapitalistlikus suunas, s. o. ettevõtjate profiidi kindlustamise suunas, ning selletõttu näeme tulemustena Itaalias mitmemiljonilist töötute armeed, laialiste hulkade ostujõu langust ja süvenevat majanduskriisi, mis on veel rängem kui enam individualistlik-kapitalistliku ilmega majanduskorra juures, näit. Prantsusmaal.

Saksamaa rahvussotsialistliku rahvamajanduse suund ei ole veel jõudnud lõplikult kujuneda, kuid üldjoontes ühtub see Itaalia omaga. Teostamise viisides vaid on lahku minekuid. Põhimõte on sama: „Maksev majandussüsteem peab jääma kitsendamata. Vastupidi, see peab tulevikus veel rohkem tugema ettevõtjate vastutustundele ning initsiatiivile“. (Wirtschaftsdienst Nr. 32 — 11. 3. 1933, Dr. J. Brech'i artikkel kartellimajanduse kohta). Erandina tuleb siin märkida suhtumist pankadesse, milliste kavatses ümberkorraldamine võib sisaldada ka

ülele osale kapitalistidest vastuvõtava osaplaaningu. See on seletatav tööstuskuningate suure mõjuga majanduspoliitika juhtimisel ja vajadusega nende huvides panku muuta tööstuskapitali käsuallusteks. Püstitatud on järgmine nõudmine: pankade krediitpoliitika ei tohi tulevikus olla hädaohtlik majanduslikule arengule (s. o. pangad peavad pääsjalikult rahaga varustama tööstuskuningaid), ja selleks tuleb riigipanga ning erapankade koostöö tihendada (erapangad riigistada).

Roosevelt Ameerika Ühendriikides, kes samuti hukkuvat kapitalismi püüab päästa kapitalistlikult suunatud plaanimajanduslikkude abinõudega, on sattunud ületamatutele raskustele. Kõige suuremaid raskusi sünnitavad siin suuremad pangad, eriti New-Yorki omad, kes saboteerivad n. n. National Recovery Administration'i tööd oma tagasihoidva krediitpoliitikaga. Nähtavasti ei meeldi rahakuningatele isegi sellised tagasihoidlikud eramajandusse vahelesegamise abinõud, nagu neid katsetatakse Roosevelti poolt. Tööstusi kontrollivate asutiste koosseis on järgmine: 2 esindajat ettevõtjate, 2 esindajat tööliste poolt, viies liige määratakse National Recovery Administration'i juhataja poolt. Söökaevandustes, näit. on tööaeg koodeksi (Codes of Fair Competition) järele järgmiselt määratud: 26 üksteisele järgneva nädala jooksul aastas — maksimum 32 tundi nädalas, ülejäävate 26 nädala jooksul — 40 tundi nädalas, ehk vabatahtliku soovi korral terve aasta pääle 36-tunniline tööaeg. Palga alamäär \$ 4.75 — 8-tunnilise tööpäeva eest.

Sotsialistlikult orienteeritud plaanimajanduse ainsaks näiteks on Nõukogude Vene. Selie anafüüsimine ei mahu aga käesoleva kirjutise raamidesse. Peab vaid niipalju tähendada, et esimene viisaastak ei saanud olla suunatud rahvahulkade vajaduste rahuldamisele, vaid oli suunatud võimalikult laiaulatusliku tootmise eeltingimuste loomisele, industrialiseerimisele ja et kõige raskem probleem, mida Nõukogudes lahendada tuleb, oma ülekaalult põl-

lumajanduses töötava rahvastikuga, on põllumajanduse korraldamine, kolhooside küsimus.

Kõigist neist näidetest järgneb aga vastuvaidlematult üks tõsiasi: plaanimajanduse sihi peab riik üles seadma. Ükskõik millise riigi poolt üles seatav plaanimajanduse siht on oleb aga vastava riigi sotsiaalsest struktuurist ja võimulolevast klassist. On võimatu, et riik püstitaks plaanimajandusliku sihi, mis oleks vastuolus selles riigis võimul oleva klassi huvidega. Igasuguse plaanimajanduse läbiviimiseks vajab võimulev klass pääle selle küllaldasel määral võimuvahendeid, et teiste klasside vastupidiseid huvisid maha suruda.

Osaplaaningu juures ei ole seda alati vaja. Kuigi ka osaplaaningu juures, mis proletariaadi huvisid rikuvad, kodanlikel klassil mõnikord tuleb neid võimu abil teostada opositsiooni vastupanule vaatamata, kuid üldiselt sünnivad need ilma suurema välise vägivalleta. Mõni osaplaan ei puuduta ka oluliselt ühegi klassi huvi. Näit. emisjonipanga asutamine, kaubanduse- või tootmismonopolide sisseseadmine jne. Mõnikord võib isegi proletariaadil korda minna mõningaid osaplaanitamisi parlamendis läbi suruda. Kahjuks jäävad aga teostajateks alati kodanlased, kes on võimul ja kes tegelikult elus esialgse sihi nii moonutavad, et see sootü vastupidises suunas teostatakse. Näiteks võiks tuua suurmaomanduse võõrandamist ja maareformi teostamist ka Eestis.

Üldine plaanimajandus võib aga ainult valitseva klassi huvide kohaselt suunatud olla.

Arenenud tööstusega kultuurriikides võivad tulla kõnesse kaks klassi: kapitalistid ja proletariaat, või kumbki neist ühenduses põllumeestega. Viimased iseseisvalt ei ole võimalised plaanimajanduse teostamiseks. Selleks on nemad liiga detsentraliseeritud. Järelikult võib teostada vaid kas kapitalistlikult või proletariaadilt orienteeritud plaanimajandust.

Kapitalistlikult orienteeritud plaanimajandus pakub väga vähe kindlustusi kestvamaks püsimiseks. Kapitalistide klassis on tugevad seesmi-

sed huvide vastuolud (Näit. suurtööstuse ja suurpõllupidamise huvide lahkuminekid, samuti kaubanduse ja tööstuse, isegi eksport- ja importkaubanduse vastuolud jne.). Tekib seniste kogemuste põhjal (Itaalia, Saksamaa, Põhja-Ameerika Ühendriigid) põhjendatud kahtlus, kas rahvamajandust üldse võimalik on plaanikindlalt kapitalistliku profiidihuvi alusel organiseerida, eriti kui silmas pidada suuri huvide vastuolusid, mis ülal nimetatud. Samuti on küsitav, kas sel teel korda läheb kriisidest lõplikult vabaneda. Kui aga see korda läheks, siis tooks sarnase plaanimajanduse teostamine kaasa elustandardi (elatisaseme) väga suure halvenemise ja pidevalt kasvava laialiste rahvahulkade viletsustumise. Tööpuudus suureneks veelgi, ja ei oleks mingeid väljavaateid selle kõrvaldamiseks Kogu töötava rahva elulisi huviseid riivaks aga kapitalistlik plaanimajandus kõige rünnemini. Laialiste hulkade elulisi huviseid võib vägistada lühemat aega, kuid mitte jäädavalt, ja järelkult seisaks kapitalistlik plaanimajandus väga nõrkadel jalgadel, eeldused selle püsivaks kestvuseks oleksid väga väikesed.

Proletariaadi võimule tulles, püstitatav sotsialistlikult suunatud plaanimajandus vastaks aga rahva laialiste hulkade majanduslike huvidele, see oleks vaba sisemistest vastoludest ja selle kestev püsimine oleks enam tõenäoline ning kindlustatud.

Ainult sotsialistlik, või vähemasti sotsialistlikult orienteeritud plaanimajandus võiks püsivalt kesta.

Sotsialistlikult orienteeritud on plaanimajandus siis, kui vähemasti rahvamajanduse tähtsamad alad ja olulisemad osad on sotsialistlikult organiseeritud ja kui püütakse sotsialistlikku sektorit alata laiendada.

Rahvamajanduse sotsialistlikuks organiseerimiseks on oluliselt vajalikud: 1) tootmise ja liiklemisvahendite üleminek organiseeritud ühiskonna kätte, 2) tööta saadava sissetuleku kõrvaldamine, vähemasti sedavõrd, kui see on erandisest tootmisvahendite, 3) kõigi loovate jõudude kasutamine ja arendamine, eriti kõigile töövõimeliste töö mu-

retsemine, 4) plaanikindel tootmine ühiskonna abil, nii et kõigile ühiskonna liikmetele kestvalt oleks kindlustatud nende tarvete võimalikult täielik ja laiaulatuslik rahuldamine, ühiskondlikult tunnustatud ja kindlaksmääratud ulatuses, kusjuures oleks kindlustatud elatismiinimum igal tingimusel, säält edasi aga õigus kogu töövilja saamiseks.

Sotsialistlikult orienteeritud plaanimajanduse teostamiseks eeldusteks on: esimeses järjekorras poliitilise võimu vallutamine ja selle enda käes hoidmine, teiseks tarvilik ruumala, kolmandaks tähtsamate tootmisvahendite sotsialiseerimine, neljandaks tööta saadava sissetuleku kõrvaldamine ja viiendaks selgus põhimõtetest, mida plaanimajanduses tuleb teostada.

Mis puutub tarvilikku ruumalasse, siis peab tähendama, et plaanimajandust võib teostada vaid ruumalal, mis on küllaldaselt suur ja tugev selleks, et a) kas kapitalistlike naaber- ja välisriike sundida kaubanduslikuks läbikäimiseks või b) et üksinda, või teiste sotsialistlikult orienteeritud ruumaladega koostöös ka majandusliku blokaadi juhul jätta püsima ning arenda edasi.

Ükski Euroopa riikidest üksikult ei vasta sellele nõudele. Küll oleks selle nõude täitmine mõeldav majandusliku liidu korral Nõukogude Venega. Selline majanduslik liit eeldab aga lähemat naabrust. Austrias ja Saksamaal oleks see võimalik ainult siis, kui mõni vahepealne riik, näit. Poola või Leedu, tõmmataks kaasa. Niisugusel korral oleksid loodud objektiivsed eeldused iseseisva plaanimajanduse ruumala kujundamiseks. Vahendit kontakt Nõukogude Liiduga võimaldaks koostööd viimasega ja kokkuleppe alusel majandusplaanide koostamisega, mis vastastikku üksteist arvestaksid.

Mis puutub tootmisvahendite sotsialiseerimisse, siis on selles küsimuses vaja kõigepäält selgitada sotsialiseerimise mõiste.

Kodanlised majandusteadlased (näit. prof. W. Röpke, Handbuch der Staatswissenschaften, VII köide) määravad sotsialiseerimise mõiste järgmiselt: „Sotsialiseerimine on

rida vorme, millistes sotsialistlikud nõudmised valatakse tegedesse. Sotsialiseerimise ja sotsialismi lõppsihiks on kapitalistliku korra pahede kõrvaldamine sel teel, et kapitalism ise kõrvaldatakse. Majanduselu sotsialiseerimine püstitab tootmisvahendite eraomandusele rajatud kapitalismi asemele, kapitali ja töö vastuolule ja vaba turu mehhanismile, — uue majandussüsteemi.

Sotsialiseerimine on tootmisvahendite ülevõtmine eraomandusest ühiskonna omanduseks, vaba turu asendamine keskkorraldusega, mis rajatud tarvete ja tootmisvõimaluste otsesele kindlakstegelemisele ning mida juhitakse ühiskonna usaldusmeeste (funktsionääride) poolt teadlikult, kavakindlalt ja mingi õiglase mõõdupuu järele rahvatulude jaotamisega, ja seda kõike mitte mingi immanentse arengu automaatse tulemusena, vaid teadliku poliitilise teona („organisatsiooniline“ ehk „praktiline“ sotsialism).

Iga sotsialiseerimine, mis jätab raha ja turu nende elementaarsetes funktsioonides puudutamata, on vaid kompromiss.

Maailmamajanduse ajastul peaks sotsialiseerimine rahvusvahelise maailmamajandusinstantsi ümber grupeeruma, sest vastasel korral katkeksid sidemed ilmajandusega.

Juhul, kui sotsialiseerimise subjekt on väiksem, kui üheks riiklikuks üksuseks organiseeritud ühiskond, muutub sotsialiseerimine sündikaliseerimiseks. (Näit. kui kaevandused antakse üle kaevandustöölisele.) Sellisel korral ei kaotata tootmisvahendite eraomandust kogu ühiskonna kasuks, vaid see eraomandus viiakse üle teistesse kättesse. See suguste käitiste ülevõtmine omavalitsusüksustele, millistel on vaid kohalik tähtsus vastava omavalitsusüksuse jaoks (näit. linnades elektri-, gaasijaamad) on kommunistlik sotsialiseerimine, terve üksiku omavalitsuse (maa või linna) sotsialiseerimine kujuneb sündikaliseerimiseks.

Riigistamine (natsionaliseerimine) ja sotsialiseerimine on ainult sellepoolset teineteisega seotud, et sotsialiseerimine ilma riiklikuks üksuseks organiseeritud võimuta ei ole mõel-

dav. Vahe on aga selles, et riigistamine harilikult tähendab vaid seda, et eraettevõtja asemele astub riik kui ettevõtja, ilma et majanduslikus või sotsiaalses mõttes midagi muutuks ja ilma et sarnane üksik riigistamine tooks kaasa üldist majandussüsteemi muutmist (Riigikapitalism).

Töölisnõukogude, kollektiivlepingute ja muude selliste asutiste ellukutsumisel ei ole sotsialiseerimisega vähematki tegemist. Need on vaid kapitalistliku majanduskonna sisemised sotsiaalpoliitilised korraldised või jälle koguni sellised püüded, mis kapitalismi ratsionaalsust ja seega tema sisemist tugevust tõsta aitavad.

Edasi tekivad küsimused: millises ulatuses tuleb sotsialiseerimist teostada, millise tempoga, missuguses järjekorras?

Vastamiseks neile küsimistele ei ole mõõduandvad sedavõrd teaduslikud kaalutlused kui riigi tahtevaldused. Sääluures mängivad otsustavat osa pääle majandusliikude momentide ka poliitilised, sotsiaalsed ning psühholoogilised. Mõningaid oletusi võib siiski ka neis küsimustes teha teaduslikust seisukohast.

1) *Sotsialiseerimise ulatus.* Tuleks sotsialiseerida kõik, mida on võimalik majandada plaanimajanduslikult ühiskonna kaudu. Esimeses järjekorras tulevad siin kõnesse tööstuslikud ja põllumajanduslikud suurkäitised. Edasi — terved tootmisalad, kui nende sotsialiseerimine plaanimajanduse teostamiseks tarvilikuks osutub, näiteks pangad, liiklemisseadeldised (raudteed, laevaliitid jne.), loodus- ja maapõuevarad (kaevandused, veejõud jne.).

K. Renner (raamatus „Die Wirtschaft als Gesamtprozess und die Sozialisierung“, lhk. 348 ja järgm.) paneb erilist rõhku esimeses järjekorras pankade sotsialiseerimisele, millised praegusel finantskapitali ajastul laiaulatuslikult kontrollivad tootmisalasi. Siia jooksevad kõik majanduselu niidid kokku ja õieti alustatud kogu majandusprotsessi sotsialiseerimine peab esimeses järjekorras haarama enda kätte need juhtivad keskkohad.

Samuti on tähtis, et väliskaubandus esimeses järjekorras sotsialisee-

Ameerika eksperiment ja sotsialism

Põhja-Ameerika Ühendriikide valitsuse poolt praegu teostatavad majanduslikud ja sotsiaalpoliitilised reformid tõmbavad enesele kogu maailma tähelepanu. Kuid alalisest tähelepanust on veel väga kaugel nähete õige mõistmine.

Mitte ainult iga „katsetust“ kartva Euroopa kodanluse seas Roosevelti samme ei peeta „sotsialistlikeks.“ Ka mitmed sotsialistliku liikumise tegeledad on valmis tertvõtama Roosevelti algatust kui katset „kapitalismist üle jõuda“, kui sammu sotsialismi teostamise teele. Samal ajal midagi ei ole ekslikumat sellisest hinnangust.

Õige, Roosevelt ja ta kaastöölised nihutavad kriisivõitmise idee plaanmajanduse kaudu kapitalistlikku majandusse. Kuid sellega ainult teostatatakse sotsialistliku käsituse õigust, et kapitalistlik maailm oma produktioonijõudude stiihhiilise kasvuga, kaootiliselt organiseerimata produktiooniga, on sattund ummikusse. Plaanmajandus iseendast ei tähenda sotsialismi, nagu oleme näind riigimajanduse katseist sõja ajal, kui riik korraldab plaani nii produktioonile kui jaotusele.

Euroopa kodanlise poliitika juhtide üldise passiivsuse pinnal Roosevelti aktiivsus pörutab kujutlust ja ergutab nägema Roosevelti tegevuses mingi selge järjekindla plaani teos-

tamist. Tõeliselt „revolutsiooniliste“ abinõude teostamine näitab väga reljeefselt nii „reformaatori“ enese plaanitud kui katsete jõuetust ja vastuokstust tuua plaanipärasus praegusesse korda.

„Kontrollitava majanduse“ ehitamiseks Roosevelt teostab tööstuse veel suurema koondumise. Selle sihiga on kaotatud säädus, mis keelab trustide organiseerimist, ja tööstus vastuoks peab looma produktiooniharude liidud, mis töötavad teatud „koodeksite“ alusel, milles on määratud kogu produktiooniharule kohuslikud tingimused, turgude jaotus, kaupade hinnad, kuid ka töötingimused, mis kindlustavad palgamiinumi ja tööaja lühendamise. Juhul, kui ettevõtjad ei saavuta kokkulepet, riik võib teostada kartelli sunduslikult.

Põllunduse produktioonialal valitsus asetab ülesandeks külvipindala maksimaalse vähendamise.

Pääle selle Roosevelti pani aluseks oma kriisivastasele võitlusele inflatsiooni, arvestusega, et hindade tõus sunnib tööstust vähendada ka töötaolu, ja rahaväärtuse langus vähendab põllumeestel lasuvate võlgade raskust. Töötaolu vähendamist peaks soodustama ka ühiskondlike tööde organiseerimine, milleks on määratud 3,3 miljardit dollarit.

ritaks. Väliskaubanduse vabaksjätmine teeks plaanimajanduse teostamist võimatuks.

2) *Sotsialiseerimise tempo.* Oleks otstarbekohane ühe hoobiga sotsialiseerida kõik, mis selleks kõlbulik. Mida suurem ulatus plaaningul, seda ratsionaalsemalt on võimalik seda teostada ja seda vähem on hädaoht eramajanduste poolt. Kui sotsialiseerida ainult samm-sammult, jääks eramajanduslikult orienteeritud ja huvitatud isikuid rohkem kui seda vaja oleks, ja seda suurem oleks vastuseis uuele majandussüsteemile. Peaks aga sotsialiseerimise teostamine toimuma samm-sammult, siis on vaja alguses sotsialiseerida kõik

see, milleta plaanimajanduse alustamine oleks võimatu, ja ühtlasi tuleks siis ka koostada kava, kuidas sotsialiseerimist edaspidi jätkata.

Kui kerkib üles tasu küsimus, siis tuleb tähendada, et kaaluvad põhjendused räägivad igasuguse tasumaksimise vastu. Tasukohustused koormaksid plaanimajandust ja võiksid sellele koguni kardetavaks saada. Tekiks uus tööta saadav sissetulek, mis oleks sotsialismi põhimõtete vastu. Ideoloogiline „õigluse“ moment on tähtsuseta. Revolutsioon on juha oma iseloomult sarnane, et seda ei saa tõkestada omandatud õigused ja eelarvamised.

Mõne kuuga tööpoolest on toimund Ühendriikide majanduselu erakordne elavnemine.

Tööstusproduktsoon on hakand kasvama imeteldava kiirusega. Malniproduktsoon on suurendand juunis, võrreldes märtsiga, 131%-le.

Autotööstus on suurendand produktiooni 106.800-lt masinalt (veebuaris) 250.000-le (juunis). Olukorra paranemisest teatavad keemia, ehitusmaterjalide, tekstiili ja muud tööstused.

Kuid mõne kuu järele, pärast imeteldavat elavnemist, Ühendriikide valitsus oli sunnitud tunnustama, et tööpoolest majandus on jälle ummikus. Selgus, et kuigi produktsoon laienes tugevasti, ei kasvand tarvita mine. Johnson — Ühendriikide majanduslik diktaator — ütles avalikult, et kui ei õnnestu tõsta hulka ostuvõimet, kogu „majandusliku ülesehituse“ programm on määratud läbikukkumisele.

Valitsuse abinõud ei ole viind — ega võind viia — majanduse töölikule paranemisele, vaid on kutsund esile ainult kunstliku konjunkturi.

Ettevõtted kiirustavad odavate toorainete tagavarade kasutamise ja püüavad töötada ümber võimalikult palju tooraineid, kartes tulevikus nende kallinemist. Aga kuna töötasu tõuseb ainult tühisel määral võrdlemisi hindade kasvuga, siis tootmine saab eriti kasulikuks. Ometi see produktsoon satub enamjaolt lattu, aga mitte tarvitajale.

Samal ajal tsirkulatsiooni suurenemisele, konjunkturi elavnemisele avaldab suurt mõju põgenemine dollari eest, väärtuste mahutamine asjadesse, mis on harilik igal inflatsioonimaal. Rahvas ei taha hoida hinnas langevaid dollareid, kardab nende edespidi langust, ja püüab muuta neid kaupadeks.

Kaupade ostmine tagavaraks toimub nii ettevõtjate poolt kui spekulantide ja erasikute poolt. Kuid kõik need momendid ei soodusta isiklikku tarvitamist. Vastuoks, inflatsioon on viind tegelikult sinna, et reaalpalk langes ja masside ostuvõime jäi maha produktiooni laienemisest.

Töötajate vähenes väga vähesel määral, kuna ettevõtjad ei paigu-

tand tööle uusi töölisi, vaid, vastupidi valitsuse plaanidele, pikendasid tööpäeva.

Samal ajal, kui kogu tööstuslik produktioon 1933. a. mais oli suurendand võrreldes eelmise aasta maiga 31% võrra, palkade üldsumma polnud suurendand, vaid isegi vähenend 3,7% võrra.

See seik sundis astuma Roosevelti tööstuskoodeksites märgitud sotsiaalpoliitiliste abinõude kiirele teostamisele. Kuna tööstusrid ei rutand nende koodeksite väljatöötamisega, Roosevelt töötas välja töö pääkoodeksi, milles keelatakse allealiste töö, määratakse 35—40-tunnine tööndal, minimaalpalk, ja samal ajal hakatakse õhutama selle koodeksi vabahtlikku vastuvõttu töösturite poolt.

Ameerikale, kus enam kui ühelgi maal on teostund majanduselu rippumatus riigist, kus töölisel pole kasutand mingit töösääduseandlust, nende sotsiaalpoliitiliste vahendite tarvitamine näitab valitsuse soovi uue kursi võtmiseks sellel alal. Kuid neis abinõudes ei ole midagi „sotsialistlikku“, on aga kõik alused kartmiseks, et need koodeksid pöörduvad töölikklassi vastu. Tingimused, mille alusel Roosevelt paneb ette kokkuleppe töösturite ja ametiühingute vahel — viimased töölikklassi esindajatena — on praegugi väga kaugel sellest, et rahuldada proletariadi nõudeid.

Mõne kuu pärast inflatsiooni kasvuga töölisel on jälle fakti ees, et nende reaalpalk mitte ainult ei jäänd kõrgendamata, vaid isegi alanes järsult, ja siis nähtub, et leping, mis peaks kaitsma töölist ekspluateerimise eest, saab ta orjastamise abinõuks.

Samal ajal ettevõtjad tahavad kasutada Roosevelti ettepanekut lepingu sõlmimisest ametiühingutega ametiühingute iseseisvuse hävitamiseks. Nad püüavad sinnupoole, et töölisel teeksid oma esindajaiks töösturist sõltuvad „kollased“ ametiühingud, mis võtaksid vastu kapitalistidele soodsad tööttingimused.

Ühenduses sellega streikide laine viimasel ajal käib laialt üle Ühendriikide. Streigivad kõige mitmekesised tööhärad. Töölisel võitlevad

Haritlaskonna spektraalne analüüs

1.

Ühiskondlikud suursündmused selgitavad tänuväärset kihtide vahekordi, toovad esile haritlaskonna vaimlise ilme. Valimiseelsed kui ka järgnevad sõnavõtud on muutunud süüdistus- & kaitsekõnelisiks kohtumõistmisiks: haritlaskond on süüpinkki asetet. Kostavad kutsumatanimetu prokuröri ähvardused ja mõnitused (v. Võitlus, 7.), sest meie päevil pole ime, kui isegi kohtus tunnistaja kaebelust söimata võib, nagu seda kuulsime Goeringu ülekuulamisel Saksas. Inimene, kes oma kõrge ministri koha järgi peaks õigupoolest haritlane olema, lubab omale kultuurivastaseid väljendusi. Arvatavasti pretendeerib haritlase nimele „Võitluse“ goeringuilmeline autorgi? Söimata oskab ta samuti nagu ta vaimline isagi.

Teisest küljest on haritlaskonna auest välja astunud (v. Rahva Sõna, 133.), seda kaitsta katsutud, — seega kohtumõistmine „poolt“ ja „vastu“ päevakorral.

Kahjuks pole haritlaskond homogeenne tervik, et siin ühe moodupuuga mõõta võiks, sest mõlemad pooled räägivad *pars pro toto* nimel. Kahjuks ei saa haritlaskonda poliitiliskultuuriliselt muust massist nähtavalt eraldada, kuna temagi meelsuse värviskaala on umbes sarnane poliitiliste parteide amplituudile: koidupunast — tähtedeta öö pimeduseni. Tähtsam kui süüdistamine ja

kaitsmine oleks ehk praegusel hetkel haritlaskonna analüüs. Mitte ainult meil, vaid mujalgi on selle kihi koostis peagu identne. Kõigepeält olgu öeldud, et haritlase moodupuuks ei tule mitte ainult ülikooli diplomivõtta, sest väga palju kultuuriinimesi on rikkumata jäänud korporatsioonide vaimulagastavast välisühkõldest. On rohkesti ebakultuurseid haritlasi, kes kannavad eneses kõikide väikekõnanliste kihtide paheid, kapitalistliku ühiskonna mädanemise tunnuseid. Haritlaskonnas on samuti oma mustsada, jõhkra reaktiooni ja vägivalla pooldajate kliike, kui ka radikaalne töö ja õiguse otsijate eelvägi. Kui „Võitlus“ kirjutab, et haritlaskond nendega opositsioonis, siis arusaadavalt selle viimane osa, kes ei läinud tulle mitte erakondluse kaitseks, nagu sääl talus arvatakse, vaid kõigi vabaduste kaitseks, milliseid ähvardab importeeritav fašism. Paistab loomulik, et kirjanikkond, kes iidsest päält on vabaduse pioneeriks olnud, peaks tervikuna esirinnas sammuma selles saatuslikus võitluses. On kurb tõik, et „R. Sõna“ mainitud „vaimline eliit“ (milline aristokraatne väljendus meie oludes!) polnud mitte tervikuna väljas, et päält muude vabaduste ka vaimuinimese omi kaitsta: enne valimisi fašismi hädaohu selgituseks korraldet ankeet jäi meie vaimuinimeste suurema osa poolt

palgakõrgenduse eest, vastavad streikidega töösturite katseile iseseisvate ametühingute purustamiseks. Mõnes tööharus streigib määratu hulk töölisi, ja „sotsiaalsete reformide“ valitsus ei kohku tagasi saatmas streikijate vastu relvastatud jõudu.

Klassivõitluste kasv sundis Roosevelti esinema streigikeelu ettepanekuga, millel on lõppsihiks jätta tööline kaitseta kapitali pääletungi ees. Samal ajal Roosevelt püüab võita kapitalimagnaateid vastupanu, kes ei taha minna järgiandmistele ega võtta

vastu valitsuse ettepannud „koodekseid.“ Valitsuse poolt pannakse käima kõik moraalsed vahendid, et veenda kapitaliste enesepiiramisele.

Aganii otsustavana kui näibki valitsuse esinemine üksikute kapitalistlike rühmade suhtes, sellel alal ei võilua mingeid illusioone. Kõik Ameerika valitsuse abinõud on dikteeritud mitte sotsiaalsest reformismist, vaid püüdest päästa kapitalism ähvardavast hukkumisest. Ja see püüe viib Ühendriigid riigikapitalismi teele.

vastamata, isegi n.n. eluläheduslaste leeris jäi see hüüdjaks hääleks. Kui elulähedus võetakse lipukirjas ainult selleks, et sel vastutusrikkal ajal, kus vaja oli teotseda, ollakse äärmiselt ettevaatlik ja elukauge, kui tõmataks kõrvad kodujänesena ligipääd ja lödisetakse, siis on sarnane elulähedus küll suurima ironiaa vääriline. Kui see elulähedus tunneb rõõmu „noorema generatsiooni“ (sic!) sõjakast mөөkade kõlinast ja kilpide tärinast (v. Pvl., 281.), siis näib nii, et ollakse nii elukauge, et ei taibata, mis on selle tärina sihiks. Ei! nii ei jäeta vabadust saatuse hooleks, nii ei jooksta üle diktatuuri leeri, ega taganeta jõuinimese ees. Siin oma nahka hoides, polnud vaikimine mitte kuld. Vanameister Vilde, kes oma nahka, iseäranis aga oma haiget südant niisama hoidma oleks pidanud, ei saanud ometi vait olla, kui rahva vabaduse saatus kaalul. Samuti Suits, Semper ja teised, kellele vabadus on sama tarvilik, kui õhk hingamiseks, ütlesid oma sõna ähvardava vägivalla vastu. Ent need, kes elule kõige lähemal olema pidid, osutasid argadeks elust põgenejaiks — „jõuinimese eest“. Ma ei taha usku, et see maapagu suunduks fašismi laagri. Ma ei saa usku, et uue võimu kojaulukute kaader valmis oleks. Või ongi viimaks see kõik-külgne kiidet elulähedus lihtne kohanemiseoskus ükskõik ka millistes kitsendavates oludes?

Mõned ehk vabandavad endid sellega, et olid opositsioonis Tõnissoni valitsusega, (kes seda meist ei olnud?) ega tahtud seda kaitsta, ehk koguni sellega, et võidi etteheiteid teha sotsialistlikule parteile ja kiruda selle taktikat. Sarnasel vastutusrikkal ajal ei tarvitsenud üldse parteitegelane olla, et näha, milline hädaoht meie peibutat rahvast ootab. Kui meie näeme fašismi pahesid hitlerlikul Saksamaal ja selle vägivalla üksmeelselt hukka mõistama, siis peaksime pimedusega löödud olema, kui meie sedasama enese rahva suhtes ei teeks. Või arvatakse naiivilt, et meie vabadussõjalased sinna välja ei tüüri? Masside sõgedus on, mis diktatuuri pukki upitab, millest muidu vabaneda ei saa, kui revolüt-

siooni teel. Ei siin saa enam rahvahääletusega „korrupsiooni“ kõrvaldada. Seda ära hoida oleks palju kergem olnud. Selge mõistusega haritlaste selgitustöö laiemas ulatuses oleks pidanud meie valijaskonna ideelist viirvarri ometi hajutada suutma, sest suurim osa massist toimis täielikult ülespiitsutuse psühhoosi mõjul. Meie klassiteadvus on selleks kui loodud, et demagoogialoorbereid lõigata. Harimatu mass on tume, temale tuleb andestada ta rumalus, mis tulevikus veel kurjasti kätte maksab selle alateadliku usalduse eest. Kui aga vaimutegelane satub transsi ja sotsidevikhkuses jõuab piirini, kus algab vabadussõjalaste pooldamine, siis pole sarnasest haridusest temale küll suurt kasu, ehk kui mõni teine iga päev uut lippu oma meelsuse vardasse vinnab, siis pole inimesool neilt küll palju kultuuri loota. Kui meie rahvas orjuse küürutusest selja füüsiliselt sirgeks on ajanud, siis peab sellele järgnema nüüd ideelise selgroo virgumine püstloodiks maisele elule, et uue orjapõlve sokutajad seda vägi-valdselt nii kergesti koolutada ja painutada ei saaks. Selles orjameelsusest vabanemises, selles sirgelt-julges püstipäi sammumises üldise vabaduse poole astugu kirjanikkond tulevikus tervikuna esirinnas!

2.

Järgmiseks kultuurilisele vaimusele lähemaks kihiks meie haritlaskonnas tohiks olla ajakirjanikkond, ent nende ilmavaade sõltub sageli peremehe omast, leivaisa oma aga kõiksugu ärilistest kaalutlusist. Pole saladuseks, et vabadussõjalaste sõiduväe perivett ujuvad äringkonnad majanduslikku terrorit tarvitasid nende toimetuste vastu, kes julgusid vastuhääletamist pooldada: ei ühtegi kuulutust lubatud enam anda. Sellest siis nägime, et ajakirjandus otse nõiaväl tasalülitus, küll pikkamisi, esialgu arglikult omi mõtteid maskeerides, siis häätahtlikku erapooletust üles näidates, kuni viimaks liituti ühiseks aktsiooniks. Sarnast vaimlist prostitutsiooni, sarnast ideelist müüdavust võiks ainult hiina kindralitelt oodata. Meil on vähe iseseisvaid kultuurilisi ja kindlailme-

lisi ajakirjanikke, kelle mõte oleks vaba välismõjutusist, ja kelle sõnal oleks moraalne väärtus laiemate kih-tide silmas. Ometi peaks ajakirjan-dus tõe ja õiguse teenistuses olema, rahvale üldnimikult õiget teed näi-dates, teda valgustades. Ent ainult osa ajakirjandusest suudab sõltu-matuks jääda kapitali survest, truuks jäädes oma ideedele ja ideaa-lidele. Oleks ju kurb, kui kõik ini-mesed oma mõtlemise leivalõhnast sõltuvaks teeks!

Meie kunstnik- & näitlejaskonna asetaksin ma ühte lahtrisse, sest just siin võime sagedasti näha seda ükskõiksust ühiskondlikkude problee-mide suhtes, mida harilikult loetakse boheemluse tunnuseks. Boheemlus pole ilmavaade, vaid teatud print-siipideta eluviis, sageli lovev ja haig-lasse individualismi kalduv, — seega pole see miski voorus, vaid ümber-pöörduvalt kaldub sarnane ellusuhtu-mine vaimlise pätistumise poole. Vastutustundeta enesevabastamine kõrgete elu ülesannete teenistusest, vaimu lahtirakendamine ideede püs-itamisest, see on pankrotimeeleolus minnalaskmise ja enesetapja taktika. Just selles leeris tuleks loobuda elu kopeerimisest — näitlemisest, nagu näitelaval teostub, ja üle minna elu loomisele — isikliku tõe leidmisele, mitte autoritüüpide jäljendamisele; samuti maalikunst pole ainult elu jälgimises, selle järeلكujundamises, vaid uue tõelikkuse loomises. Kui kunstnikul oma isiklik ilmasuhtumi-ne olemas, kui tal kindel värv valit, siis ei tohi seda boheemlise pintsl-i-kergusega kohe teise värviga katta, nagu seda näeme sel ülejooksu ajal. Ka kunstnik ja näitleja on mõjukad vaimsuse kandjad, ärgu nad endid ses suunas alahinnaku! Kultuuriini-mene ei tohi ükskõikne olla elu ilme suhtes, see vaja lõuendile kanda täielikus värvide kooskõlas, selle la-vastusele tuleb anda suurim ideeline läbilöögi jõud. Isegi, et boheemlane olla, on vaja vabadust ja mingisu-gust sügavamast tunnetust, kui seda on põhimõtteline hoolimattus kõige ümbritseva vastu. See peaks maks-ma ka nende üksikute kohta, kes kir-janikkonnas on harrastand meie vai-mule võõraid boheemlisi traditsioone.

Kui meil paremaid traditsioone pole, siis ei maksa ka sarnaseid kultivee-rida.

Meie linna ja maa sool — õpeta-jaskond, keda rahvavalgustaja ni-mega on austet, omas enamikus ongi selle hellitava epiteedi vääriline, ja oleks kahju kui kunagi välise surve ja kohakaotuse hirmul meie õppejõud hariduse asemel valitseva klassi hu-vides vaimupimestamisele anduma peaksid! Õpetajaskond on radikaalse vaimsuse eelpostina suurt aatelist kiirgavust näidanud. Valgustagu nad tulevikuski kustumata paakide-na meie vaimuelu saabuvat ööd!

Vähe on ametkond Gogoli ajast muutund: siin leiame meie oludeski küllalt Akaki Akakievitš. Meelsuselt väga sigri-migriline rahvas, vürts-poodniku hingeeluga kiht. Muidugi leiame siingi avara ellusuhtumisega kodanikke, aga omas enamikus ol-lakse uppund karjerismi ja väikeko-danlisse veeteerimisse. Nende tasa-lülitus ei olene ega sõltu kõrgema-dest ideedest, ehk ilmavaatest, vaid sageli ainult isiklik hüvede vaate-vinklist ja „sineli“ seisukohast. Need on suuremalt jaolt vaimlised moona-mehed oma leivaisa põllul, rääkima-ta kõrgematest portfelleimestest, kelle meelsus muutub karjeeritegemiste võimalusist, kõiksugu ümberistumiste abil. Kas revolutsioon ehk reakt-sioon, — kõik on neil üks kama, kui see aga isiklist tõusu soodustab. Sa-geli on need võimumehed väljas kõik-sugu äritsemistega ja sahkerdamis-tega, seega pole need kultuurikand-jad, vaid korrupsiooni sillatalad ja röövmajanduse alustoad. Humaan-sed ühiskondlikud probleemid tekita-vad sarnastes ekstsellentides rohkem muigavat üleolu kui sügavama juurdluse taht. See on kõigiti eba-intelligentne intelligents, välja arva-tud mõned üksikud.

Fašistlikes vabadussõjalaste liiku-mises ja valimiseelseis tehinguis paistis silma juristide, või advoka-tide rohkus. Ma ei imesta, et see kiht, kes omas elukutses juba tõe vassima peab, et kohtuprotsesses säaduse trikkidega kõverast asjašt sirge teha, avalikus elus ja ühiskond-lisis küsimusis samale seisukohale asus. On kahju et säadused ja nen-

de tõlgitsejad ainult tagurluse toena figureerivad! Ometi peaks õigusteadus tõelise õiguse teenistuses olema? Ent oleme seda ennegi näinud, et roimar protsessitakse paragrahvil turindes õigeks, kuna süütu surma mõistetakse. Vist sellepärast ma kohtukoda nii sügavalt vihkangi. Nüüd on need tõevassijad meie vabaduse surma mõistnud — uue põhi-seaduse silmuse abil.

Arstkond on ikka inimlikkusele lähedamal seisnud, kuigi siin võime leida korporatsioonikuuluvuse tagur-liselt lagastavat mõju. Päälegi on selle rahva hulgas palju äritsejaid ja angeldajaid muil aladel, seega kipub siingi puhtharitlase tüüp tu-muma. Omal ajal ülikoolis olles, võisin uhke olla arstiteaduse fakul-teedi revolutsioonilikkusele (võrrel-des teiste fakultetidega!). Vaevalt julgeksin seda praegu arstkonna vaimlise ilme kohta ütelda, milline kõigiti läheneb tagurlise väikekodan-luse omale, kõigi selle pahedega. Muide siiski südamlikum ja hädadest osavõtlikum kiht haritlaskonnas.

Ohvitserkond valitseva klassi toe-na ei saa muidugi oma tõelist ilmet näidata, ent pole kellegi saladus, et siingi reaktsoonilised tuuled rohkem puhuvad, kui seda väikses vabariigis oletada võiks. Vabadussõjaluse toe-na on meie kaitsevälj suured teened, mis muidugi tasu ootavad. Karje-rism lokkab ka siin ja diktaatorite hulgas leiame mujalgi palju mõõga-kandjaid. Ma ei imesta, kui ühest meie väejuhist räägitakse, et ta ku-nagi lausunud: mul on ükskõik kus ja kelle poolel ma sõdin, kui ma aga makstud saan. Sarnast hiina kind-ralite müüdavust võib siis meilgi leida. Siin sügavat vaimlist kultuuri otsida oleks asjata, ehk kui meie seda leiame, siis nooremate hulgas, kes pole tsariaegsest ideoloogiast impregneeritud ja karjerismist riku-tud.

Meie haritlaste tõelise „mustasaja“ moodustab aga pastorite, või pappide seisus. Võiks üldse väidelda, kas sar-nane inimene on haritlane, kes usub neitsist sündimisse, mis teaduse sei-sukohalt täitsa võimatu, kes jabur-dab liha ülestõusmisest, viimasest kohtust, kes usub kõiksugu võima-

tuud legende ja tahab tõendada, et kaeraleib on Kristuse ihu, ja hapu vein tema veri. Millist kastroozalikku silmamoonduskunsti teie veel soo-vite? See on ju kõige pimedam eba-usk! Nagu meie nüüd naerame end-iste ebauskude ja nende personifit-seeritud jumalate-puuslike üle, sa-muti tuleb aeg, kus meie imestame, et selge mõistusega inimene võis tööks pidada kõiksugu legende mitme saja inimese söötmisest ühe ainsa leivaga, et ta võis uskuda sellesse jumalasse ja Kristusesse, kelle abil masse pimestakse ja taskuid täide-takse. Kui ühel inimesel isiklikult tahtmist on uskuda kõiksugu lol-lustesse, siis oleks see tema era asi, kui aga sarnaseid narrusi teistele vägisi kaela topitakse, kui kantslist mõist-liku jutu asemel pimestavat puru silma puistatakse, siis vaja ometi tõmmata mask nende variseeride näolt ja näidata nende alastikist äritsemist jumala ja Kristuse nime-ga. Nägime kuidas need rongad tuult tiibe alla said, kui oli vabaduse laiba lehka õhus juba tunda: milli-seid tänujumalateenistusi peeti tag-ur-luse võidu puhul! Kuidas de-monstreeriti armulaual käimist, na-gu pikantset kinopilti! Eks ole vaja leiba ja tsirkust? Viimast anti mui-dugi ohtrasti, sest esimest (leiba!) polnud neil mitte anda, sest ühe lei-vaga ei saa massi toita. Õndsad on vaimust vaesed, see ütelus on nagu loodud pastorite eneste iseloomusta-miseks. Näeme kaua inimkond sal-lib veel sarnast piibli, isa, poja ja pühavaimu seljas ratsutamist ja enese petmist? Reaktsioon ja kirik käivad käsikäes, sest selge mõistu-sega kultuuriinimene ei tunnustaks üht ega teist. Selleks see pimestuse töö ja tähelpanu ärajuhtimine mais-te asjade arengust olematusse taeva-riiki. Papid, need mustakuuelised saamamehed on plekiks haritlaskon-na kultuuriinimestele.

Väiksemaid üksusi arvestamata ja iseloomustamata jättes, võiks üldises kokkuvõttes ütelda, et meie haritlas-konna radikaalne ja kultuuriline osa vähemuse moodustab, sest aateline inimene olla — ei tasu ennast nii, nagu haridusega spekuleerimine olu-korra-poliitikas. Aateinimene aga

Kodanline ja proletaarne revolutsioon

a) KODANLINE REVOLUTSIOON

Karl Marx'i ajalooline looming, ta mõtete tõlgitsemine Friedrich Engels'i poolt on alus, millel rajanevad kõik meie käsitlused. See ei või meid takistada nende vaadete *arvustavast* ümbertöötamisest; sest marksism on kriitiline käsitlus, mitte dogmaatiline. Marx ja Engels löid *oma* aja vaimust, Euroopa kontinendi suurte revolutsiooniliste võitluste vaimust. Meie peame täitma oma ülesande kapitalistliku languse ajal, fašismi, imperialistlike sõdade ja algavate asumaarevolutsioonide ajal. Ja *oma* epohhi ajaloolise kogemusmaterjali kriitilisest läbitöötamisest jõuame üksikküsimustes paratamatult teistele tulemustele kui Marx ja Engels enam kui poole sajandi eest.

Kodanline revolutsioon on *poliitiline* revolutsioon. See on ühiskonna poliitilise ja õigusliku päälisehitise kohaldamine muutund ühiskondlikele, majanduslikele vahekorradadele. Ürgselt keskajal talupoegade ja käsitöölise väikeproduktentide sotsiaalse aluse üle tõusis riiklik päälisehitis, mis vastas luutlikult feodaal-aadli huvisid ja enamjaolt lõppes absoluutse kuningavõimuga. Aga selle ühiskonna seespool moodustus, lähitudes kaubandus- ja vaimdikapitalist, kodanlik-kapitalistlike õiguse- ja ühiskonnavahekordade võrk, mis lõppeks haaras ka produktiooni ja kujundas uueks ühiskondliku valmis- tusviisi. Feodaalse riigi seespool

moodustus siis spontaanselt, loomupäraselt hoopis uus eriline ühiskonn- navorm, kodanline ühiskond, mis ikka enam tungis läbi vanast ühis- konnakehast. Seda uut ühiskonna- vormi vastas ka uus vaimne päälis- ehitis, oma kodanline kultuur, oma võimuteadvus, oma mõtlemisvormid, uue kodanlise ühiskonna kodanlik- ideoloogiline päälisehitis, mis tekkis vana feodaalse ühiskonna rüpes. Mi- da enam kodanline ühiskonnnavorm loomuliku arengu reas sai majandus- likult valitsevaks, seda enam need vaimsed tendentsid said kodanlik- revolutsioonilise arengu teerajajaiks ning abimeesteks.

Lõppeks vastuolu ühiskondlikult ja majanduslikult valitsevaks saand ko- danlise ühiskonna ja päritud feo- daal-absolutistliku riiklik-poliitilise päälisehitise vahel saab nii suureks, et pikk revolutsiooniliste muudan- gute ja revolutsiooniliste rahutuste protsess purustas selle vana feodaal- absolutistliku päälisehitise ning asen- das uue kodanlik-demokraatlikuga, mis vastas tõusva kapitalismi ma- janduslik-sotsiaalsele struktuurile. Kui kodanline majandus ühel maal oli saavutand vajalise tugevuse, feo- daalse riigi „siserahu“ oli lõplikult rikutud.

Ühiskonna edasiarenemine oli pä- rast seda võimalik päritud feodaal- absolutistliku riigi purustamisega kodanlise ühiskonna poolt. See prot- sess teostus kolmel kujul:

ennast ja oma meelsust turule ei vii. Aateinimene vajab vabadust, nagu õhku hingamiseks. Aateinimene ei salli vägivalda teise inimese kallal, vaid katsub kõiki rõhutuid kaitsta. Oleks ka imelik, kui on olemas loomakaitse seltsid, inimõiguste kait- se aga puuduks. Aateinimene ei karda ähvardusi vägivalda rataste vahele sattumisega, sest temale on selged ülekohtu ühiskondlik alus ja selle põhjused. Kultuuriinimene tai- pab, et pappide tants jumala ümber on omamoodi tants kapitali „kuld-

vasika“ ümber, teda juba piibli- legendidega toita ei saa. Haritlas- konnal tuleb elu silmakirjalikkust halastamatult paljastada, võideldes üheõigusluse, vendluse ja inimsuse nimel. Aateinimesel peab inimese hindamiseks olema ta sisemiste väär- tuste mõõdupuu, mitte maise vara hindamise margapuu. Neil põhimõt- teil tuleks koonduda vaimliseks rün- nakrühmaks musta reaktsiooni tagasitõrjumiseks ja selge mõistuse makspanekuks.

a) Absoluutlikud kontsessioonid (järgiandmised) kodanlikele arengule „revolutsioon ülalt“ (Näide: Preisi kodanlised reformid 1810—1812; Saksa riigi rajamine 1871).

b) Feodaalse või absolutistliku riigi kodanline õnestamine (Näide: Inglise kuningriik pärast kodanlist revolutsiooni, Preisi absolutismi kodanline muudang pärast 1850).

c) Absolutistliku riigiparaadi vägivaldne vallutamine (Näide: Prantsusmaa 1789—1793, Venemaa veebruar 1917, Saksamaa 1918).

Need kolm vormi esinevad peagu kõigis kodanlikes revolutsioonides, need likvideerivad üksteist, tihti üks vorm tingib teise. Eri vormide erikaal aga mitmesugustel aegadel ja mitmesugustel maadel on olnud mitmesugune, igakord ajalooliste tingimuste ja seikade järgi.

Kuna avalikkuse teadvuses esineb ainult kodanlike revolutsiooni kolmas, eruptiivne, vorm, marksistliku käsituse seisukohast ja oleviku perspektiivist peab vaatlema kodanlisenä revolutsioonina feodaalse, absolutistliku klassivõimu purunemise kogu epohhi, ajaloolisena protsessina, mis enamjaolt on kestnud supupõlvi. Nii kodanlike revolutsioon Saksamaal algas 19. sajandi algul Stein-Hardenburg'i kodanlik-revolutsiooniliste reformidega jne. ning 1813—1814. a. vabadussõdadega, ning saavutas oma olulise lõpu 9. novembri revolutsioon ning sellest järgnevais revolutsioonikriisides, mis lõppesid 1924. a. stabiliseerumise ajaga.

Kodanlike revolutsioon toetus küll revolutsioonilist arengut jaatavate inimeste tahtest, aga sellesse suunda osutavad üksiktahted olid aetud sellesse suunda neile teadusetult arenevaist kapitalistliku ühiskonna majanduslikest alustest ja selle kasvavast vastuolust valitsevale feodaalsele poliitilisele organisatsioonile. Kodanlike revolutsioon „tekkis“, „teostas“, „murdis läbi“. See oli inimestele tundmatu ühiskondlik paratamatus, ja revolutsioonilised massid olid ainult neile tundmatute säduste isikliku teadvusega varustatud täidesaatjad. Kodanlike revolutsioon üldjoontes oli ühiskondlik loodusprotsess nagu kogu senine inimkon-

na ajalugu. Ainult kui pidada silmas selle voolu väiksemaid üksikasju, isiksused, juhused, ideed jne. mängivad suuremat osa (Marat, Napoleon, Cromwell, Bismarck, inimuseideed jne.).

b) PROLETARIAAT KODANLISES REVOLUTSIOONIDES.

Kodanlike ühiskond (mitte üks selle klassidest) tõusis kodanlikes revolutsioonides absoluutse riigi vastu; küllalt tihti just tööline on olnud kodanlike vabaduse kindlaim eesvõitlejad. See tekitas paljudes illusiooni, nagu proletariaat iseendast oleks revolutsiooniline ühiskondamoodustav jõud, nagu proletariaat oma klassiseisundi tõttu oleks aetud ikka selgemaile revolutsioonilistele teadvustele ja aktsioonidele. Seda illusiooni saatsid mitmed nähted, mis saatsid kodanlik-revolutsioonilise arengu aastakümnete pikkust teed.

Paljude rahvaste kodanlikes revolutsioonides nimelt üks osa kodanlike ühiskonda osutab alamate rahvakihide (käsitööproletariaat, pauperiseerunud — viletsusse sattunud — väikekodanlised, tööstusproletariaat jne.) erilist liikumist. Need kihid pole ainult kodanlik-revolutsioonilise frondi aktiivseim osa, vaid nende revolutsiooniline aktivism astub esile isegi erilisel proletaarse kujus, olgu siis, et nad võitlevad proletaarseis klassivõitluse vormides (näiteks spontaanseid massistreigid Venemaal 1905—1906 jne.), olgu, et nad levivad (näiliselt) kommunistlike sihtidega (Näiteks Levellers, „Diggers“, Inglise revolutsioon; Baboeuf'i „kommunistlik salaliit“, Prantsuse revolutsioon, Saksa käsitööliste kommunism 1830—1850, Weitling jne.). Kõik need võitluseväljendused esinevad spontaanse proletaarse-revolutsioonilise liikumise esimestena, veel ebatäiuslikena väljendustena.

Igatahes näilikkus on petlik; tõeliselt need on kodanlik-revolutsioonilise protsessi eriväljendusvormid. See eriliikumine tõuseb oluliselt esile kahe faktori koostööst: esiteks ühiskonna kodanlik-revolutsiooniliste külgetõmbajate tõttu, mis asetavad revolutsioonilisse liikumisse need ühiskonnakihi kui kodanlike ühiskonna kõige rõhutuma, viletsama osa,

teiseks proletariaadi ühiskondliku asukoha tõttu, mis annab sellele liikumisele proletaarset, (näiliselt) kommunistliku värvingu.

Sel määral, kui üks rahvas läheb oma kodanlik-revolutsioonilistele sihtidele ja sellega kodanlik-revolutsioonilised tõukejõud kahanevad, see spontaanne (marksistlikus väljenduses: mõjustamata) „proletaarne-revolutsiooniline“ liikumine peab kaduma või muutuma pelgaks traditsioonistlikuks (ametiühinguliseks) liikumiseks. (Näiteks Inglise revolutsioonilise tsartismi alanemine Trade-Union'iks).

Kodanlik-kapitalistlik areng paljastab ühiskonnaliikmeile kasvaval määral feodalismi ja absolutismi ahelad ning katab samal ajal kodanliku arengu olemuse ühiskondlikust teadvusest. Sellega käsitööliste ja tööliste suured streigid kodanlikes revolutsioonides, olgu Prantsusmaal 1789 või Venemaal 1905, olid suunatud kapitalistide, kuid mitte kapitalismi vastu ning töötasid õieti absolutismi vastu.

See proletariaadi spontaanse võitlusaktiivsuse *kodanlik-revolutsioonilise* algupära tunnetamine mõeldud ajalooepohhides on suure aktuaalse tähtsusega. See õpetab, et *demokraatlikel* maadel proletariaat ei jõua sotsialistliku revolutsioonini ilma sotsialistliku partei otsustava, poliitiliselt organiseeriva mõjuta.

See proletaarsete spontaanse ajalooliselt täiesti väär hinnang on ka Komintern'i meeletu lõhestamispoliitika üks tõelisi põhjusi. Vahepeäl ajalugu ise on õelnud oma otsuse spontaanse proletaarsete revolutsiooni teooriaist, mis Marx'i ja Engels'i ajal veel oli mõistetav, mis aga praegu, eriti pärast viimase kümne aasta kogemusi, tähendab ainult teadmatus.

Kõigil maadel kapitalistlikud vastuokused on teravnend varem kujutlematus ulatuses, aga proletariaadi spontaanseid revolutsioonilised aktioonid on peagu kadund. Ainult kodanlikes revolutsioonis kogu uuestimoodustatud ühiskond asetatakse võimsate ühiskondlike tõukejõudude poolt revolutsioonilisse liikumisse ühe poliitilise sihiga: absolutismi

kukutamine, kodanline demokraatia, kodanline vabariik.

c) SOTSIALISTLIK REVOLUTSIOON.

Hoopis teised, peagu vastupidised on kõik tingimused sotsialistlikus revolutsioonis. Kapitalistliku ühiskonna rüpes ei valmi mingi uus sotsialistlik ühiskonnakord valitsevaks, nii et sel tarvitseks ainult visata ära talle võõras vana poliitiline päälisehitis. Kodanline ühiskond, isegi lämbudes oma sisemistesse vastuokustesse, isegi arendades paljusid elemente, eeldusi, tingimusi, vajadusi enese sotsialistlikuks ümberkuundamiseks, jääb kodanlikeks ühiskonnaks. Ja *sellele vastav kodanlik-ideoloogiline päälisehitis*, mis omal ajal oli kodanlik-revolutsioonilise muudangu pioneer, toimib nüüd ainult ühiskondliku arengu kohutavana tähistajana. Sellest raskus kujundada kujutlusi sotsialistlikust lõppsihist, sellest sotsialistlike organisatsioonide kodanlustumistendentsid, sellest lõppeks rahvamasside tendentsid sotsiaalse hävingukriisi fašistlikuks „lahenduseks“ (sotsialistliku asemel).

Sotsialistlik revolutsioon ei teostu äsja moodustund sotsialistliku ühiskonna poolt, selle kandjaks on pigemini osa vanast, edasikestvast ühiskonnast, *proletariaat*. Kodanline revolutsioon oli kodanlike *ühiskonna* revolutsioon absolutistliku riigi vastu. Sotsialistlik revolutsioon seevastu on esimeses järgus *ühe klassi*, proletariaadi, tõus, esialgu sotsialistliku riigi rajamiseks, see on siis esialgu *proletaarne revolutsioon*.

Sotsiaalne revolutsioon eeldab proletarset revolutsiooni, proletariaadi revolutsioonilist tõusu, ja on selle sissejuhatatud. Alles edenend sotsialistliku ülesehituse protsessis koos erakapitaliga, kurnajatega kaovad ka kurnatavad ja palgatöö süsteemiga proletariaat, muutub sotsialistlikuks riigiks, mis veel toetub proletariaadi klassijõule, sotsialistlikuks ühiskonnaks, mis ei tunne klasse. Klasside „kaotamine“ võib olla ainult sotsiaal-majandusliku uukskujunemise tulemus, mille lõpus on sotsialistlik ühiskond. Proletaarne revolutsioon on siis ainult osa sotsialistlikust revo-

lutsioonist. See on poliitiline revolutsioon, mis loob uue riigivormi ühiskondliku ümberkorralduse, sotsialistliku ülesehituse aluseks. Kodanline revolutsioon on siis poliitiline revolutsioon, mis lõpetab pika ja sügava ühiskondliku ümberkujunemise, proletaarne revolutsioon on poliitiline mullistus (kiire uuekskujundamine) — sotsialistliku riigi loomine, mis algatab sügava (võrdlemisi kiire ja teadlikult kujundatud ühiskondliku mullistuse (nimelt sotsialistliku ülesehituse)).

Proletaarses revolutsioonis sotsialistlike revolutsionääride ajalooteadlikult toimiv organisatsioon on revolutsiooni eeldus ja *lähtepunkt*. Kodanlikes revolutsioonides on kõige enam tegevuses revolutsioonilised parteid, mis moodustavad revolutsioonilise arengu tulemise ega ole teadlikud oma ajaloolisest osast revolutsiooni üldprotsessis.

Kodanline revolutsioon loob oma edasisammumise protsessis ise oma organisatsioonilised vormid. Proletaarne revolutsioon ka ajaloolise arengu objektiivse ülikupsuse juures lüüakse tagasi, kuni proletariaat ei ole leidnud oma organiseeritud ajaloolist teadvust marksistlike revolutsionääride organiseeritud liidus, marksistlikus klassiorganisatsioonis.

Kodanlisel revolutsioonil on kõigil maadel *rahvuslik* siht, proletaarsel revolutsioonil on kõigil maadel küll päritud ajalooliste olukordade tingitud rahvuslik *lähtepunkt*, selle siht aga on *rahvusvaheline*.

Kodanline revolutsioon on viimases instantsis ühiskondlik loodusprotsess, ajalooline paratamatus. Proletaarne revolutsioon seevastu on ajalooline alternatiiv, mille otsustamine lõppeks sõltub ühiskonna edenenuma osa, tööliklassi ajaloo teadliku pää, ajaloolisest loomingujõust. Samal ajal, kui siis kodanline revolutsioon moodustab ainult pimedada ühiskondliku loodusprotsessi, proletaarne revolutsioon on teadlik ajalookujundus selge sihiga, ühiskondlike jõudude teadlikult tahtetud vormimine, sellega nagu inimese iga teadlik, sihitud, organiseeritud kujundus — *kultuurprotsess!*

Kõigi põhiliste erinevuste alus kodanlike ja proletaarne revolutsiooni vahel on järgmine:

a) Kodanline revolutsioon on ühiskonna sajaditepikkuse majandusliku, sotsiaalse (ja sellel baseeruva) ideoloogilise, loomuliku, ebateadliku, viimases instantsis paratamatu mullistus- ja erinevusprotsessi poliitiline tulemus. Proletaarne revolutsioon seevastu on ühiskonna teadliku majandusliku, sotsiaalse ja sellega ka ideoloogilise ümberkujundamise poliitiline *lähtepunkt*.

b) Kodanline revolutsioon on ainult ühiskonna poliitilise organisatsiooni kohaldamine selle paratamatult teadlikult moodustatud majanduslik-sotsiaalsele struktuurile. *Proletaarne* revolutsioon seevastu on ühiskonna uue poliitilise organisatsiooni loomine, mis alles pärast oma loomist tarvitab teadlikke vahendeid ühiskonna majanduslik-sotsiaalse struktuuri ja (selle tulemusena) ideoloogia muutmiseks sotsialistlikuks.

c) Kodanline revolutsioon teostub juba moodustunud uue ühiskonna poolt vana jäänuste ja nende (— uue ühiskonna poolt paratamatult majanduslikult ja ideoloogiliselt õnestatud) võimuasendi vastu. *Proletaarne* revolutsioon seevastu teostub vana ühiskonna ühe osa poolt teise osa vastu vanade ühiskondlike vahetõrgete täie majandusliku (ja enamjaolt ideoloogilise) võimu all.

d) Kodanline revolutsioon teostub uute (kodanlike) ühiskondlike ideoloogiate valitsedes, mis moodustavad mässuliste rahvamasside revolutsioonilise tahte tähtsa tõukejõu. *Proletaarne* revolutsioon seevastu peab teostuma vanade (kodanlike) ühiskondlike ideoloogiate ainult pisut vapustatud võimu all, mis moodustavad tähtsaima takistuse ajalooliselt revolutsioonile määratud klasside revolutsioonilise tahte ja toimingu puhkemiseks.

Need suured ajaloolised erinevused määravad viimati ka põhimõttelikult erineva arengu kodanlikes ja proletaarsetes revolutsioonis. Nende tundmine on proletaarsete revolutsiooniliste ülesannete täitmise eelduseks.

Kapitalism loob objektiivsed *eeldused* (näiteks piisavalt kaugeleulata-

vad loodusjõudude vallutamised, produktiivjõudude kasutamine, ühiskondliku organisatsiooni areng) ja *elemendid* (näiteks ühistegevuse, produktiooni ühiskondliku iseloomu areng, osalt riigikapitalism, kapitali kõrgem orgaaniline koostis jne.) uue klassideta sotsialistliku ühiskonna jaoks. Kapitalismile immanentsete vastuokuste puhkemine annab *tõuke* objektiiivsete klassivastuolude teravnemiseks proletariaadi ja kodanluse vahel ning sellega proletaarsete revolutsiooni tõelisele mootorile.

Kapitalismi aga arendab samal ajal töölisklassi päädes kodanlisi ideoloogiad, vaateid, mõttevorme jne., mis on takistuseks klassivõitluse teravnemisel proletaarseteks revolutsiooniks. Need kodanlised ideoloogiad võtavad ülivõimu (kapitalistlikest vastuoludest tekkind) proletaarsete-revolutsiooniliste tendentside üle, kui revolutsiooniline marksistlik, proletaarsete revolutsiooni ajalooliste tingimustele vastav proletariaadi organisatsioon teadlikult teravust arendades töölisklassi kasuks ei löö sekka sotsialistliku sihi kompassiga sellesse ajaloolisse protsessi.

d) SUUR ALTERNATIIV.

Maailmakapitalismi imperialistlikus epohhis võitleb omavahel kaks suurt ajaloolist jõudu, arengujoont, tendentsi. Selle võitluse lahendus otsustab kauaks maakera inimühiskonna saatuse. Üks tendents on kultuurinimkonda reaktsoonilisse langusse ajav jõud, teine on inimkonnaajaloo teadliku kujundamise katse sotsialismi suunas proletariaadi poolt.

Kapitalismis immanentsete vastuokuste areng võib viia praeguse ühiskonna hukkamisele ja barbaarsusse, kuid olla ka võimsaks hoovaks ühiskonna sotsialistliku uuekskujundamise poliitiliste eelduste loomisel.

Esimene tee on oma vastuokustes hukkuva kapitalistliku ühiskonna ühiskondlikest vastuoludest spontaanselt, automaatselt tekkiv hukkimine.

Teine arenguvõimalus seevastu peab olema proletariaadi ajalooteadliku osa kujundatud reaktsoonilise tendentsi vastu.

Proletariaadi teadlike ajalugukujundavate jõudude ajalooline jõi-

vahekord imperialistliku kapitalismi ebateadlikele reaktsoonilistele tendentsidele määrab selle hiigelvõitluse käigu ja tulemused, mida mõistame proletaarset maailmarevolutsiooni näol.

Reaktsooniline arengujärk astus 1914. a. augustis oma aktuaalsesse järku. Selle areng on ühiskondlike jõudude (eriti produktiivjõudude) ikka purustavamate mõjude tähistatud, kuna need jõud niikaua (ja ikka suurema tugevusega) toimivad pimedaina, vägivaldseina loodusjõudude-na ühiskonna vastu, kuni nad ei ole tuntud ühiskonnas ega või olla rakendatud. Algab ikka hävitavamate maailmasõdade ajastu, sellega vallandatud produktiivjõudude võimsate plahvatuste epohh, eelkõike oma rahvuslike piiride vastu (mille esimene etapp oli 1914—1918). Fašistlike diktatuuride epohh, mis lämmatab kogu kultuuriedu ning raskendab töölisklassi võitlust kapitalismi astla alt. Ühiskonna vaimse, kultuurilise languse epohh, rahvamasside viletsustumise ja valitsevate kihtide moraalsete lagunemise epohh. See epohh on just aland, oleme selle kaasaegsed.

Inimkonna ajaloo teine vastupidi-ne arengutendents on astund samuti oma aktuaalsesse järku. See on saavutatud esimese etapi Vene oktoobri-revolutsioonis, mille algus on selle sajandi alguses Leninis põhjapanevas teos, enamlaste partei asutamises, Vene sotsialistide otsustavais vaimseis vastuoludes. Lääne-Euroopa proletariaadi katsetega arendada ja realiseerida oma kogemustest ja kaotustest *sotsialistliku revolutsiooni teooria ja praktika* algab *rahvusvahelise proletaarsete revolutsiooni teine järk*.

Reaktsoon ja revolutsioon võitlevad maailma mõõtkavas. Nende kummagi arengutendentsi koguprotsess lõpliku ajaloolise lahenduseni võib kesta aastakümneid. Kas siin võidab marksistlike sotsialistide proletaar-revolutsiooniline sotsialistlik kujundustähe või võidavad kapitalistliku automaatika reaktsoonilised tendentsid, ei ole veel ette kindel. „Tõus sotsialismi või langus barbaarsusse“, see alternatiiv ei otsustu teoorias, vaid ainult teadlikus teos,

Võitlus fašismi vastu

Läti siseolukorda viimasel ajal iseloomustab kodanlise reaktsiooni kõvendatud päaletung sotsiaaldemokraatialle. Saksa sündmused, fašistide tulek võimu juurde, Saksa töölisklassi organisatsioonide kerge murdmine nende poolt — see kõik tiivustas Balti riikide reaktsiooniliste ringide lootusi, kõvendades nende jõuteadvust ja võitlusevaimu.

Reaktsioonilised tendentsid kõvenevad kahes sihis. Esiteks suurenevad rahvussotsialistliku laadiga avaliku fašismi tendentsid. Teiseks enam-vähem varjatud fašistlikud tendentsid tungivad reaktsioonilis-tesse ja konservatiivsesse kodanlis-tesse parteidesse ja rühmadesse, suuropollumeeste parteisse (n.n. põllumeeste liitu), linna suur- ja väikekodanluse poliitilistesse rühmitis-tesse. Osalt on fašistlike tendentside haaratud ka asunike mõned kihid. Kuid samal ajal, kui — vähe- masti seni — avalikke fašistlikke organisatsioone võib pidada häda-ohutuiks, kuna neil ei ole õnnestund juurduda töötavais rahvahulkades, siis talupoegade konservatiivsete poliitiliste rühmitiste seespool esine- vaid fašistlik-diktaatorlikke ten- dentsid peab arvestama tõsiselt.

Rahvussotsialistliku värvinguga fašism ei saa vastuvõetavaks läti deklasseerund väikekodanlusele, sest hitlerluse tagant paistab saksa agressiivse rahvusluse nägu ja „rahvussotsialismi“ ümber gruppeerub Balti riikides ikka enam endiste

parunite ja linna suurkodanluse jää- nuseid, sel määral, kui neis ringides kaob kartus fašistliku Saksamaa pseudosotsialistliku ja maauenduse eksperimentide võimaluste pärast, ja ikka selgemaks saab „tung itta“. Kuid fašiseerund läti väikekodanlus, nii linna kui maa, suuropollupidajate fašiseerund kihid leiavad oma juhi- ideaali mitte Hitleris, vaid Doll- fussis ja Pilsudskis. Nõnda fašist- likud tendentsid demokraatialle hä- daohtlikul kujul ei teki olemasole- vate konservatiivsete ja reaktsiooni- liste rühmitiste purunedes, vaid fa- šistlike püüete suurenedes neis rüh- mitistes.

Parlamentlikule kodanlisele koa- litsioonienamikule tugeses on võimu juures asunike liideri Blodnieks'i ju- hitav valitsus. Ometi valitsuses mängib suurt osa vanapõllumeeste partei, põllumeeste liit. See partei ongi pinnaks neile diktaatorlikele, fašistlikele tendentsidele, mis erilise teravusega hakkasid ilmnema pärast Saksa sündmusi.

Põllunduskriis avaldub raskesti Balti riikide põllumajanduses. Lätis ja Eestis pärastrevolutsiooni aas- tail, pärast Balti riikide eraldumist Venest, põllundus ehitati päemiselt karjandusele ja piimaproduktide väljaveole Lääne-Euroopa turgu- dele (Inglismaa, Saksa). Hindade langus maailmaturul ei võind jääda hävitava mõjuta Läti põllumajan- duses, eriti neis vanapõllumeeste ringides, mille talundid andsid eks-

esimesena proletariaadi edenenuma- te marksistlike elementide teo kaudu suurteil kapitalistlikel maalidel.

See lahendus võimaldub lõppeks ainult rahvusvahelises mõõtkavas. Alles kui maailmakapitalismi otsus- tavail maalidel proletariaat on vallun- tand võimu, alles kui nende maade revolutsioonilistel valitsustel on õn- nestund tunda ja valitseda ühiskond- like jõude sellel määral, et kava- pärase rahvusvahelise tööjaotusega tekib sotsialistlik maailmamajandus ja maailmakapitalismilt ülevõetud

määratute produktiivjõudude piira- matu arendamine, alles siis inimkon- na ajaloo otsustamine on langend sotsialismi kasuks. Sellega prole- taarne revolutsioon (olgugi et rah- vuslikud, s. o. rahvuspiirides toimu- vad revolutsioonid moodustavad prole- tariaadile nende lähtepunkti ja eel- dused) on rahvusvaheline revolutsioon. Üksikute maade proletariaadi rahvuslikud revolutsioonid moodus- tavad maailmaproletariaadi rahvus- vahelise revolutsiooni.

Raamatust: *Neu beginnen!*

pordiaineid (või, peekon). Riik tõttas suurतालupidajale abiks. Riiklike juurdemaksudega eksporteeritavale võile, peekonile, linale püüti hoida alal talundite tulukust. Ekspordvõile garanteeritakse 2,25 latti*) kilost, maailmaturu hind samal ajal on umbes 1 lat. Samas suunas ka rukki ja nisu kõrged hinnad (3 ja 4,5 latti puudast), suhkrunairile, kartulile, mis antakse viinavabrikule. Need juurdemaksud ja kõrged hinnad koormavad laiu töötavaid rahvahulki, koormavad ka riigelarvet, sunnivad tõmbama eelarvet kokku töötavate rahvahulkade sotsiaalse kindlustuse kulusid, ei võimalda sotsiaalset sääduseandlust, alandavad proletaarsete ja poolproletaarsete kihtide materiaalset taset. Riigikassa väljaminekute lõviosa langeb vanapõllumeeste taskudesse. Võrdlemisi vähe (25%) saab asunike vähemik. Demokraatlike meetoditega iga aastaga muutub raskemaks selle poliitika teostamine. Siit diktaatorlike tendentside kasv.

Neile fašistlike tendentside sisepoliitilistele juurtele suurतालupoegade seas lisandub veel kapitalismivastane, sihitu „uute teede“ otsimine, tugeva tahtega „juhi“ otsimine, mis kõikjal on iseloomulik deklasseerund väikekodanlusele maailmakriisi epohhis ja mis ka väikeses Lätis osutub kapitalistliku süsteemi elujõuetust. Ja kui kaugelt nende ringide teadvuses pärastsõjane demokraatia on seotud kapitalistliku süsteemiga, nende kapitalismivastased püüded omandavad fašiseerund, demokraatiavastase kuju.

Neile „uutele puhanguile“ tuges, Blodnieks'i valitsus võttis järsu kursi töölisorganisatsioonide vastu. Tema püüete tõttu on suletud tööliskaitse organisatsioon. Täiendusega ühingute, liitude ja poliitiliste parteide säädusele on keelatud edespidi moodustada poliitiliste parteide ja kõigi ühingute juures kaitseformatsioonid. Valitsusele abiks ruttas kohus, kellest sääduse järgi sõltub ühingute ja liitude registreerimine ning sulgemine. Sama muutuse säädusega on keelatud kanda mär-

ke, mis osutavad kandja kuuluvust teatud parteisse või ühingsusse. Nende märkide kandmine, kuid ka lippude tarvitamine, nende värv, päälkirjad, kujutised sõltuvad edespidi kolme ministri — siseministri, haridusministri ja sõjaministri — loast. Valmistatakse ette trükisõna piiramist. Suureneb surve ametiühingutele. Üksikute ühingute vastu avaldatakse survet „poliitilise tegevuse pärast“. Suureneb „sääduseandlus“ parlamendist mööda minnes, dekreetide abil põhisääduse § 81 põhjal, mis lubab „edasilükkamatu vajaduse“ korral parlamendi istungjärkude vaheajal anda ajutisi määrusi, kusjuures seda „edasilükkamatut vajadust“ tõlgitsetakse väga laialt. Tekib põhisääduse muutmise ettepanekuid, päale muu presidendi valimiseks otse rahva poolt (praegu valitakse parlamendilt) ja ta varustamine laialistele võimupiiridega. Lähemas tulevikus nähtavasti tuleb arvestada kodanlike enastiku kõvendatud võitlust valitsuse volituste pärast. Kõigi nende „legaalsete“ fašismi ettevalmistavate sammude kõrval käib kaitseliidus kodusõja ettevalmistus.

Kuna hitlerlikke fašistlikke organisatsioone peetakse hädaohutuiks, neid ei jälitata.

Teisiti kui Eestis, Lätis ei ole massilisi fašistlikke organisatsioone. Selles on kahtlemata oma teene ka meie parteil, mis oma opositsioonilise poliitikaga kogu majanduskriisi kestvuse ajal on suutnud tõmmata piiri enese ja selle abitu kodanlike „demokraatliku“ soo vahele, mis alatas tekitab rabelemise majanduslikust kokkuvarisemisest tugeva „juhi“ ja „uute teede“ otsimisel, mis areneb fašistlikeks massimeeleoludeks. Kuid ei oleks õige arvata, et vältides seni fašismi massipartei kujul, Läti tööliklass osutus vähem hädaohtliku vastase, omapärase „dolfussiaadi“ ees. Siit tuleb ainult järeldada, et n.n. „demokraatia kriisil“ Lätis on pikalised iseloom, kui ei teki salaja ettevalmistatud putš, mille võimalusi siiski on, kuid mis oleks reaktsioonilistele kodanlikele ringidele „hüpe teadmatusse“. Kõigist Ida-Euroopa uutest riikidest

*) 1 lat on 1,04 krooni.

Ringvaade

Sotsialistlik Töölisinternatsionaal ja uued ülesanded

Võitlus võimuvallutamiseks, võitlus sõja vastu ja töölisklassi ühtlus — need olid ülesanded, mille osalisekski lahendamiseks oli kutsutud kokku Sotsialistliku Töölis-Internatsionaali konverents 21.—25. aug. Oli käimas — Internatsionaali sekretariaadi algatusel — elav diskussioon mitme maa parteiorganisatsioones ja ajalehtedes neist küsimustest juba ligemale aasta kestes. Need küsimused, mis lõppeks sulavad kokku üheks pääküsimuseks, *võimuvallutamise*, sellega ulatuslikuma taktika küsimuseks, on tekitand kõigil mail määratu huvi. *Friedrich Adler*, Internatsio-

naali sekretär, oma sissejuhatavas kõnes algataski need küsimused ja rõhutas: praegu kogu töölisliikumine ootab lähemate aegade platvormi, konverents peab selle andma, peab andma selle, loobudes mitmestki senisest seisukohast.

Konverentsi viiepäevane töö ei olnud korraldatud ette. See oli pigemini hulga kõnelejate esinemine, enamikult mitte ilma kõrvalekaldu miseta üldsihist. Prantsuse paremtiib, hiljemini väljaheidetud „uus-sotsialistid“, *Renaudel*, *Grumbach* ja *Marquet*, riivasid palju Prantsuse partei siseasju, pühendades vähem

endise Vene ääremaadel Lätis on säilinud enim demokraatlikke vabadusi — ometi mitte sellepärast, et Läti kodanlus eriti oleks kiindund demokraatiasse. Kestev kriis asetab praegu Läti sotsiaaldemokraatiale kahekordselt vastutava ülesande mobiliseerida kõik proletariaadi ja väiketalupoegade aktiivsed elemendid võitluse fašismi hädaohuga. See võitlus ei ole kaugeltki lootusetu, olgugi et selle lõplik lahendus sõltub rahvusvahelise olustiku arengust.

Läti sotsiaaldemokraatia omalt poolt taotleb kõigi võimalike vahenditega töötavate rahvahulkade fašismivastase aktiivsuse tõstmist. Partei kaasabil on organiseeritud väiketalupoegade liit. Väiketalupoegade seas suureneb rahutus maareformi tuleviku eest, sest läti kodanluse fašistlikud tendentsid, mis otsivad kompromisse saksa parunite ja suurkapitalistlike ringide hitlerlike sümpaatiatega, ähvardavad maareformi revideerimist teatud maapinna ja metsade tagasiandmiseks vanadele mõisnikele, tasuta võõrandamise tühistamist tagantjärele jne. Linnades on aland majanduslike streikide laine, mis seni kõik on lõpnud ilma streikijate kaotuseta. Ametiühingud, tugeused partei kaastööle, püüavad tuua sellesse majandushuvid kaitsmise algavas ak-

tiivsuse poliitilise protesti ja kodanluse bloki poliitika vastase võitluse elemente. Oktoobris partei ja ametiühingud organiseerisid rahvaalgatuse vanaduse, töövõimetuse ja tööpuuduse vastu kindlustamise säaduse teostamiseks. Hoolimata tööliskaitse sulgemisest partei leiab tee ka fašismi füüsiliseks tagasilöömiseks. Töölise aktiivseima osa meeleolude teatud näitajaks võiks olla, et tööliskaitse sulgemise järele Riias ja Liibavis toimusid sotsiaaldemokraatlike töölise illegaalsed demonstratsioonid.

Läti muidugi ei otsusta sotsialismi suurt võitlust fašismiga. Kuid meie, Läti sotsialistid, piiratud välispiiridest fašismi hädaohuga, mis ähvardab nii Läti töölisklassi kui Ida-Euroopa rahu, arvame, et pole ainult meie „rahvuslik“ huvi peatada ja tõrjuda tagasi Läti fašismi. Fašistlik Läti lõppeks praeguses olukorras, isegi mingi dollfussiaadi võidu korral, otsuts hitlerliku Saksamaa sabaks. Mitte asjatult Läti kodanluse teatud osas ei teki jälle välispoliitilise sümpaatiad reaktioonilisele Saksamaale, selletaoliselt kui pärast Brest-Litovski rahu, mis siis arenesid liidu nõudeni keiserliku Saksamaaga, kuna see pidi olema päästevahendiks revolutsioonilise Venemaa vastu.

tähelepanu isegi nende eneste esindatud „uusfašistlikele“ nõuetele. Ukrainlane *Fedenko* ei pääsnud mööda juba sotsialistlikult sisult väga küsitavast kallaletungist Nõukogude Liidule (Prantsuse ajakirja „La bataille socialiste“ järgi *sellise suadiku kuulamine sellisel konverentsil, nüisugusel momendil on lausa skandaal*). Ja öieti, kui parentiib kongressil esines programmiliselt, siis seda tegi Rootsi delegatsiooni kuuluv *Allan Voug*t, Malmö lehe päätoimetaja, kelle järgi Internatsionaali peavad juhtima maad, kus demokraatia on tugev (Rootsi, Taani, Inglismaa), tuleb loobuda teooriast kauge tuleviku jaoks, ainult kaitsta rahvaste vabadust; mitte revolutsiooni, vaid ainult *süüdistusepärast*.

Allan Voug oli sellega rajand sotsialistliku reformismi julgesti, kuid nõrgalt. Loobumine teooriast, loobumine tulevikku suunatud plaanitoimingust — ja ainult oleviku säilitamise nimel!

Konverentsi *vasemik* oli selgejooneline. Kolmeteistkümne allkirjaga see esitas konverentsi teisel päeval resolutsioonikavandid, mille ümber võis areneda ka edespidine vaidlus. Allakirjutajad olid: V. Alter ja H. Erlich (Poola „Bund“), N. Andresen (Eesti), Z. Bianco, A. Bocconi ja Pietro Nenni (Itaalia), O. Felix, M. Krüger, E. Levinson ja C. Senior (Ameerika), Marceau Pivert ja Jean Zyromski (Prantsusmaa), Paul-Henri Spaak (Belgia). Nii vasemtiib kui tsentrum olid need, kelle sõnavõttud iseloomustasid konverentsi.

Peame revideerima oma senised vaatekohad — see väide kordus eriti Saksa sündmuste vaatluse puhul. Ei ole ühiskonnasäädust, mille järgi fašism kõikjal peaks kasvama, ütles venelane *Abramovitš*, kuid on olemas fašismi tendentse. Saksa sotsiaaldemokraatia traagika oli selles, et ta otsustaval hetkel ei teotsend. On muidugi kergem olla tapetud kasarmukeldris kui barikaadidel, sest kasarmud on varem ehitatud, barikaadide ehitamine aga on meie eneste asi. Kui maja põleb, peab olema julgust ka aknast väljahüppamiseks — seda julgust Saksa seltsimeestel ei olnud. *Pietro Nenni* asetab töö-

lisklassi ühtluse nii fašismi vältimise kui võimuvallutamise eeltingimuseks. *Robert Grimm* (Šveits) kutsus loobuma usust, nagu kapitalismi öitseng võiks viia lähemale sotsialismile: peame oskama kasutada selleks kapitalismi kriisi. *Leon Blum*, Prantsuse partei juht, rõhutas omalt poolt töölisklassi ühtluse vajadust. *Krüger* (Ameerika) kahjatakse, et Adleri juhutatud Viini tööhendus sulas nii vara üldisesse Internatsionaali: sotsialistlikul vasemikul olnuks veel palju ülesandeid. *Aufhäuser* (Saksa) ütleb: „Sotsiaaldemokraatiale on saabund uus epoch, mis väljendub selles, et praegu Saksamaal kõige rängema terrori all võitleb noorpölv kartmatult, hoolimata surma ja piinamiste hädaohust. See surmapölgav noorpölv, mis on tekkind meie liikumisest, on töölisklassi ühtluse ainus lootus“. Saksa-maa järgnev arenguaste võib olla ainult sotsialistlik *kasvatustõlktatuur*, ja see rajab ka teiste maade revolutsiooni. *Viktor Alter* (Bund) ütleb otsekohele: Kapitalismi kriis on sama ranga *sotsialismi kriisi* saadetud. Ei tarvitse luua endale pettepilte demokraatiast ajal, kui on väga vähe demokraatlikke maid järel. Demokraatiat ei saa olla sotsialismita — see on praegu sama õige kui 15 aasta eest. *Marceau Pivert* asetab tegevusprogrammi nõude, ühenduses sellega tõelise Internatsionaali keskkohta loomise. *P. H. Spaak* (Belgia) väidab: Igas parteis ja kogu Internatsionaalis on oma osa generatsiooni võitlusel. Kui vanempölv seeltsimeeste ühel osal on piiritu austus olemasolevale demokraatiale, siis noorpölv tahab astuda sammu edasi. On suur küsimus, kas demokraatia praegu on mõjuv vahend fašismi vastu. Sotsialistlikud parteid peavad orienteeruma uutele sihtidele. Noorpölv ja vasemik ütlevad: On vähe, et meil on õigus; peame võitma!

Otto Baueri kui komisjoni aruandja pikema sõnavõtu järele viimasel päeval võeti vastu kompromiss-resolutsioon, mille järgi on kolmesuguseid maid: fašistlikud, fašismi ähvardatud ja demokraatlikud. Töölisklassi taktika on vastavalt kolme-

sugune: demokraatlikel maadel on ülesandeks demokraatia säilitamine, fašistlikel maadel on sihiks revolutsioon, demokraatia ähvardatud maadel fašismi ärahoidmine kõigi vahenditega.*)

Resolutsioon ei saand olla küllalt sotsialistlik ega ühtlane kolme puht-reformistliku partei (Inglismaa, Taani, Rootsi) ägeda vastutötamise tõttu. Ta on nõrk rahvusvahelise võitluse organiseerimise mõttes, võimaldades igale maale liig palju ebauskua oma maa puhta demokraatia suhtes jne. Kuid mitte resolutsioonis, vaid konverentsis eneses on selle konverentsi väärtus. Esmakordselt kutsuti kokku *ettevalmistav* konverents, esmakordselt soodustatakse *rahvusvahelist* diskussiooni tähtsais taktika küsimustes, ja neist vaidlustest demokraatlikes sotsialistlikes organisatsioonides ja nende häälkandjais tekib paratamatult rahvusvahelise sotsialistliku programmi väärtuslikke elemente.

ESTP-d esindasid konverentsil *Nigol Andresen* ja *Al. Oinas*. Konverentsist võtsid osa kõigi maade esindajad.

Üks mäрге ainult: vasemuund kasvab kogu Internatsionaalis. Iga järgnev kongress või konverents on juba hoopis tugevam resolutsiooniliselt suunast — pärast ainultdemokraatlike liikumiste esimesi traagilisi hukkumisi fašismi kasuks. *Fašism* asetab uued nõuded sotsialistliku liikumise päevakorda — nõuded, mis mõnigi kord on olnud unustatud.

N. A.

*) „R. S.“ 9. sept. 1933 A. Oinas märgib ekslikult, nagu resolutsioon sisaldaks mõtteid, mille algatasid Prantsuse „uusfašistid“; nii halb see resolutsioon ei ole. On küll õige, et Renaudel'i sõnavõtt sisaldas kolmesuguse olukorra elemente, resolutsioonis aga ei leidu sõnagi Marquet' j. t. „uusotsialismist“, mille järgi internatsionalism tuleks asendada rahvuslusega, töölisklassi huvid kogu rahva huvidega, riigivõimu autoriteet peaks teostuma kas või töölisklassi tagasitõmbumise nimel.

Konverentsi diskussiooni- resolutsioonid

Töölisklassi ühtlus

Võitlus fašismi ja sõjahädaoahu vastu ning revolutsiooniliseks võimuvallutamiseks oleks märksa kergem töölisklassi ühtluse uuesti püstitamisega. Ühtlus ainult pole vajaline, vaid see on ka võimalik, kui töölisklass loobub ühelt poolt süsteemaatiliste kompromisside poliitikast, mille hirmsad kogemused on mõistnud hukka, ja teiselt poolt loovutab sekti poliitika, mis samuti on läind pankrotti.

Proletariaadi revolutsioonilise ühtluse võiks uuesti teostuda nii rahvusvaheliselt kui ka igal üksikul maal järgneva põhimõtte alusel:

Klassivõitluse alusel olevaisse parteidesse organiseeritud tööliste arusaamine ja aktsioon poliitilise võimuvallutamiseks, kapitalistliku võimukiire ümberkorraldamise sihiga sotsialistlikuks; proletaarne demokraatia liikumise seespool võitluses võimuvallutamisel ja hiljem võimua kasutamisel.

STI soovib tungival ühtlust, mis lõhe tõttu moonutatud sotsialismile annab tagasi ta õige näo, ja kohustub tegema kõik võimaliku kiirendamiseks ühtluse teostamiseks.

□

STI ja Kommunistliku Internatsionaali vahel tänapäeval olevaist lahkuminekuist hoolimata konverents peab võimalikuks kõigi proletaarsete organisatsioonide ühisaktsiooni võitluses suure hädaoahu vastu, mis ähvardab töölisklassi tänapäeval. Eriti võitluseks fašismi vastu, sõja vastu, sotsialistliku proletariaadi ja Nõukogude-Liidu kaitseks mõlemad Internatsionaalid ja sotsialistlikud parteid väljaspool internatsionaale peavad liituma ühisaktsiooniks. Konverents teeb STI Eksekutiivkomiteele ülesandeks töötada alalise lojaalse ühisfronti teostamiseks, ühisfronti organisatsioonilt organisatsioonile, mis haarab kõik tööliskonna jõud ja kujundab täieliku ühtluse eelastme.

Konverents teeb STI eksekutiivkomiteele ülesandeks kohe alustada läbirääkimisi Kommunistliku Inter-

natsionaaliga ja Internatsionaalidest väljaspool asuvate sotsialistlike parteidega eesmärgiga:

a) ühise konverentsi kokkukutsumine kogu proletariaadi ühisaktisiooni võimaluste ja vormide arutamiseks;

b) praegusel puhul kõigi antifasistlike ja antikapitalistlike organisatsioonide rahvusvahelise kongressi kokkukutsumine masside suure rahvusvahelise rünnaku esimeseks meelevalduseks maailmareaktsiooni vastu.

Konverents on teadlik, et tema otseselt püüda ausa ühisfronti loomiseks organisatsioonilt organisatsioonile pöörab takistuste vastu nende kommunistide poolt, kes vihast pimestatuna näevad sotsialismis oma päävaenlast. Aga ta on samal viisil veendumus, et maailma tööliste rõhuv enamik kuuleb tema üleskutses, mis samal ajal tähendab: töölisorganisatsioonide vastastikkuse inetu võitluse ja laimu viibimatut lõppemist ja tõelise proletarise vennalikkuse vaimu loomist veendumusega, et kapitalism on kõigi tööliste tõeline vaenlane.

□

Pääle selle konverents teeb STI sekretariaadile ülesandeks algatada kõigi sotsialistlike jõudude ühtluse teostamise maad, kus need praegu on lõhenenud.

Võimuvallutamine

Viimased sündmused Saksamaal tähendavad rahvusvahelisele töölisklassile tõsist kaotust. Kõige enam industrialiseeritud maal maailmas, kus töölisklassil olid võimsaimad organisatsioonid, majanduskriisi ajal, mis selgeimalt tõestab kapitalistliku võimu pankrotti, võidutseb Hitleri diktatuur, barbaarseim kõrgist kapitalistlikest diktatuuridest.

Loomalik ja verine võitlus töölisklassi vastu, töötavate kihtide orjastamine, vallandud natsionalism koos metsiku antisemitismiga olid uue Saksa režiimi esimesed tunnused.

Hitleril, Saksa kapitalismi toapoisil, õnnestus näilise radikalismiga sotsiaalsel alal, nagu ka šovinistliku

demagoogiaga tõmmata oma liikumise miljoneid inimesi kriisis rünnak keskkihtidest ja kestva viletsusega meeleheitel aetud osa töötuist. Need on elemendid, kes nägid hitlerismis lubadust sotsiaalseks ja rahvuslikuks vabastamiseks valitsuse fašiseerund relvastatud jõu poolt ning viisid Saksamaal fašismi võidule.

Seda võitu kergendasid pääle Saksa proletaarlike parteide tõsised väär sammud.

Üheltpoolt halvast töölisklassi jõudude traagiline lõhenemine, suurelt osalt kommunistliku partei poliitika tulemus, kelle vaate järgi töölisklassi päävaenlane polnud ikka ähvardavamaks muutuv fašism, vaid sotsiaaldemokraatia.

Teiselt poolt ilmes töölisklassi nõrkuse allikana fašismivastases võitluses sotsiaaldemokraatliku partei reformistlik poliitika, mis lootis klasside koostööga kestvalt parandada töölisklassi olukorda ja võimuvallutamise võimalust valmistada.

Saksamaa kogemused kinnitavad ühelajal nii kommunistliku lõhestamispoliitika kui ka sotsialistliku reformismi poliitika pankrotti.

□

Viimaste aastate kogemused on tõestand, et kestev majanduskriis, kodanluse julgus kõigi vahenditega säilitada oma eesõigusi, sotsialismi ähvardatud positsioone, on asetand töölis- ja talupojaklassi vajaduse ette sotsialismi teostamine asetada oma olevikuvõitluse sihiks.

Neil klassidel on valida ainult fašistliku purustamise ja otsese sotsialismi eest peetava võitluse vahel. Konverents deklareerib, et sotsialistlike parteide ülesanne pole kapitalistliku maailma parandamine või kaasatöötamine selliseis katseis, vastupidi: milliste vahenditega tahes võimu juurde saades ta ei pea kindlustama oma võimu kasutamist kapitalistliku ühiskonna raamides, vaid peab kasutama võimu kodanliku riigi purustamiseks ja revolutsiooniliste parteide diktatuuri teostamiseks sotsialistliku korra loomisel.

Võitluses võimuvallutamisel kui ka hiljem võimukasutamisel sotsialistlikud parteid peavad jääma

truuks proletaarsete demokraatia põhimõttele, mis on ainuke kindlustus, et revolutsioonilise klassi diktatuur ei muutuks diktatuuriks tööliste ja talupoegade üle. Diktatuur peab teostatama vaba diskussiooni võimalustega organisatsioonide alalise kontrolli all, kes valivad oma usaldusmehed ja ise määravad oma seisukohad.

□

Konverents kutsub rahvusvahelist töölisklassi, nii mõjukalt kui võimalik, materiaalselt ja moraalselt abistama sotsialistlikku liikumist Saksamaal, kes raskeimais ja hirmsaimais tingimuses on alustanud julgelt võitluse hitlerismi vastu. Konverents kohustab kõiki sotsialistlikke parteisid organiseerima majanduslikku, poliitilist ja moraalselt boikotti Hitleri Saksamaa vastu.

Samal ajal konverents on teadlik, et võitlust fašismi vastu, nii fašismi valitsetavatel kui ka teistel maadel, on võimalik otsustavalt juhtida ainult siis, kui on asetatud selge ja vali poliitiline siht.

Olemasoleva võimu arengu eraldamine teeb kapitalismi olemasolu ikka enam sõltumatuks kodanliku demokraatia stabiilsest alusest. Kapitalism ise muutub fašistlikuks. Sellepärast võitlus fašismi vastu võib toimuda ainult kindlate antikapitalistlike jõudude ja julgete sotsialistliku ühiskonna teostamise pooldajate abil.

Töölisklass kaitseb kindlalt oma demokraatlikke saavutusi reaktsiooni kõigi rünnakute vastu, aga võitluses fašismi vastu ei tehi olla sihiks sotsiaalsel ülekohtul põhjeneva kodanliku demokraatia säilitamine või selle tagasitoomine, vaid tõelise sotsialistliku demokraatia teostamine.

Kuna fašism tõestab, et kodanlus ei kohku tagasi hülgamast enda loodud säädusepärast, kui ta peab seda vajalikeks oma eesõiguste kaitseks, peab töölisklass juba tänapäev valmistama võitluseks kõigi vahenditega, mis võimaldavad võitu.

See nõuab enamikul maadel sotsialistlike organisatsioonide kohaldumist uutele võitlustingimustele. Oma normaalse tegevuse jätkamisega ja

kokkuleppel ametiühinguliste organisatsioonidega sotsialistlikud parteid viibimatult peavad valmistuma uute vajaduste tingitud otsesele klassiaaktsioonile.

□

Konverents juhib töölisklassi tähelepanu vajadusele keskkihti — kes kriisi tõttu vaesestund ja kelle mäss mitmel maal väljendus fašismi laine paisumisega — juhtida sotsialismi juurde.

Seda sihti võib saavutada ainult programmi väljatöötamisega ja aktiivsuse arendamisega, mis suudavad olemasoleva võimu pankroti tõttu kasvavas viletsuses elavaid keskkihte võita kriisi sotsialistliku lahenduse poole, andes neile töövõimalusi.

□

Võitlus fašismi vastu on lähedalt seotud võitlusega kriisi vastu. STI Viini kongress on oleviku kriisi õieti iseloomustand režiimi enda kriisina, mida võib võita ainult vahendite süsteemiga, mis kujundavad esimese sammu oleviku režiimi muutmisel sotsialistlikuks ühiskonnaks.

Viimase kahe aasta kogemus on ainult tõestand seda seisukohta, näidates üheltpoolt kapitalistlike valitsuste jõuetust kriisi võitmiseks omal maal ja teiselt poolt pankrotti kõigile majanduskonverentsidele, mis kutsuti kokku leidma kriisi lahendust rahvusvahelise kokkuleppe alusel.

Konverents peab asjatuks ja kahjulikuks äratada töötavaid hulkades lootusi, nagu kapitalistlike valitsuste muud üritised võiksid aidata neid nende viletsuses.

Konverents on veendumusel, et iga sotsialistlik valitsus, kes otseselt ründab kapitalistliku majanduse aluseid, kõigi produktiivsete allikate kasutamise ja tööpuuduse vähendamise suudab valmistada rahvusvahelise sotsialistliku majanduse elemente.

Selle programmi võib teostada ainult valitsus, kes esindab tööliste, talupoegade ja kõigi väikeste inimeste huvisid, kes kannatavad kriisi all.

Sellepärast on võitlus võimu valutamiseks sotsialismi poolt lahutamatu võitlusest kriisi vastu, sellepärast revolutsiooniliste klasside võimuhaaramine on ainuke tee kriisist pääsmiseks ja selle pahelistest tulemustest.

□

Konverents naelutab kinni kõigi kapitalistlike valitsuste loodud rahvusvaheliste organisatsioonide, nagu Rahvasteliidu, Desarmeerimiskonverentsi, Maailmamajanduskonverentsi jne. jõuetuse ja petlikkuse.

Konverents konstateerib, et töötavil klassidel pole midagi loota neilt organisatsioonidelt ja et ta, võitluse fašismi vastu, kriisi vastu ja sõja vastu, võib arvestada ainult enda jõudu.

Sõda

□

Hitlerismi võit on kutsund esile niihästi Saksamaal kui ka — reaktsiooni kaudu — mujal maailmas natsionalistliku ja šovinistliku vaimu tõusu, mis suurendab märgatavalt uue sõja hädaohtu. Hitler'i võit sai surmahoobiks desarmeerimiskonverentsile, mis liiategi oli juba oma algpäevist täielise äpardumise tähistatud. Relvastumine pole jäänd aeglasemaks ainsakski silmapilguks ega või praegusel momendil muud kui aina intensiivselt suureneda. Seda organismi, mis koostub kapitalistlike valitsuste saadikuist, iseloomustab absoluutne võimetus, mille kenaks tõenduseks on Rahvasteliit Jaapani imperialistliku päaletungi ajal Hiinale, ning riikidevaheliste paktide ja lepingute tühisus.

Isegi enne 1914. aastat poliitikud ja ajakirjanikud ei kõnelnud veel sellise künismiga lähenevast sõjast kui nüüd. Oodatakse uuesti vabastavat sõda, „demokraatia“ sõda „fašismi“ vastu. Rahvusvaheline töölisklass võib tänapäev sattuda uude maailmasõtta, mis koledustega ületab kõik eelmised sõjad ja mille esimeseks sihiks fašistliku reaktsiooni mõjul oleks Nõukogude Vene hävitamine.

□

Arvestades:

et sõda on proletariaadile ja kogu töötavale inimkonnale suurim õnnetus;

et praegused rahvusvahelised lepped ja olemasolevad diplomaatilised kombinatsioonid — mida sõjakogemused on paljastand — teevad võimatuks vahetegemise päaletungisõja ja kaitsesõja vahel;

et mitte ainult rahu, vaid ka sõja ajal rahvuslik liikumine kodanliku klassiga omal maal, mida ülistatakse kodanlike parteide poolt, pole muud kui fiktsioon ja vale;

konverents kutsub üles kõiki sotsialistlikke parteisid organiseerima energilist ja süstemaatilist võitlust ähvardava sõjahädaohu vastu ja tarvitama kõiki abinõusid, kaasa arvatud üldstreiki, surveavaldusteks vastavaile valitsustele ja takistades sõda saama tõeks. Et sõda ialgi ei puhkeks, konverents kutsub üles sotsialistlikke parteisid mobiliseerima masse loosungi alla: „*Lõpp sõjale kapitalistliku korra hävitamisega!*“, liiategi kui Internatsionaali kongressi resolutsioonid Stuttgartis ja Kopenhagenis on formuleeritud sellistena:

„Juhul kui sõda kõigest hoolimata puhkeks, on sotsialistlikel parteidel ülesandeks olla vahetalitajaks, et see kiiresti lakkaks, ja, tarvitades kogu jõudu nad peayad kasutama sõja sunnitatud majanduslikku ja poliitilist kriisi, et agiteerida kõige laiemaid rahvakihte kapitalistide valitsuseaja lõpu kiiremaks saabumiseks.“

Kongress konstateerib, et niihästi rahu kui ka sõja ajal sotsialistlikud parteid ei saa võidelda mõjusalt, kui nad väheselgi määral töötavad poliitiliselt koos parteidega, kes asuvad kapitalismi platvormil, tähendab, sellega juba on küllaldaselt militaristlikud ja sõjapooldajad.

Kongress hoiatab eriti sotsialistlikke parteisid „püha uniooni“ hukatusliku poliitika eest sõja ajal. Ta teeb neile ülesandeks hääletada igasuguste sõjaliste krediitide vastu nii rahu kui ka sõja ajal ja võidelda väsimatult igasuguste koloniaal-avantüüride vastu.

□

Nii kaua, kui eksisteerib kapitalism oma paratamatute konfliktidega mõjukate majanduslike gruppide vahel, on võimatu kaotada sõjahädaoht. Võitlus sõja vastu ei ole siis midagi muud kui võitlus kapitalistliku korra vastu ja sotsialistliku korra eest. Üksnes sotsialistlik kord, mis kaotab klassivõitluse eri rahvuste seas ning hävitab majanduslikud ja poliitilised vaheseinad riikide vahel, võib kindlustada inimkonnale kestva rahu.

Teadlik olles alalisest sõjahädaohust, konverents kutsub üles kõiki sotsialistlikke parteisid *valmistama ette töölisklassi, kuni tuleb asuda kokkulepitud kollektiivsele aktsioonile ühvardava sõja vastu, ootamata, kuni kapitalistlik initsiatiiv on lahendamiseks Internatsionaali eksekutiivile astuda ühendusse Rahvusvahelise Ametiühingu liiduga, et töötada välja ülemaailmeline kava vastupanuks sõjale ja et võtta ette ühine aktsioon kõigi maade tööliste kaasa-tõmbamiseks sellele, neid selleks ette valmistades.*

Kongress konstateerib, et suurim proletaarne võitluse mõjuvõim kapitalistlike sõdade vastu seisab selles, kui töölisklass suudab sõja muuta proletaarseteks revolutsiooniks.

Belgia parteis

Belgia töölisparteis esineb viimisel ajal hõõrumisi mitmesuguste gruppide vahel. Kõigis avalikes ja mit-teavalikes diskussioonides, mis viimasel ajal aset leiavad parteiajakirjanduses ja gruppides, lasevad märkida kolme suunda. Parem pooled on täiesti haaratud „uussotsialistlikust“ õpetusest, mis tuleb Prantsusmaalt. Need reformistid, kes viimisel ajal on palju oma mõjust parteimasside seas kaotanud, on haarand kinni „uussotsialismist“, et sel teel uuesti kätte võita oma kaotatud positsioonid parteis. Nende parempoolsete sekka kuuluvad partei mõned vanad juhid, kel on suuri teenid Belgia töölisliikumise ülesehitamises. Nad kasutavad täiel määral seda vabadust ja respekti, mis neil on parteis, ja igaüks neist kir-

jutab, nii öelda, mõlema käega „uussotsialistlikke“ artikleid partei ajakirjanduses. See tekitab suurt kibedust paljude tööliste seas ja kutsub välja terava protesti partei vasempoolsete seas, kes õigusega ütlevad, et parempooled murravad süstemaatiliselt sama parteidistsipliini, millest nad alatasa räägivad.

Parempoolsete eesotsas seisab Camille Huysmans, praegune Antwerpeni linnapea. Huysmans on avameelne ja jõhker. Ta ütleb selgesti, mida ta tahab. Ta ei pörka tagasi millegi ees. Pariisi suure bulvaarilehe esindajale ta annab jutuajamisi, kus avalikult välja astub „kõigi tulipääde vastu parteis, kes julgevad täna rääkida revolutsioonist.“

Partei tsentrumit juhib Vandervelde. Tsentrumi ülesanne on tänamatu. Säilitamiseks partei ühtlust, on ta alatasa sunnitud välja töötama „siledaid“ resolutsioone, mis peavad rahuldama mõlemad pooli, ja milliseid lõpuks ei arvesta keegi.

Vandervelde on sunnitud viimisel ajal sageli sõitma Pariisi, kus ta peab sobitama Prantsusmaa sotsialistliku partei võitlevaid pooli. Aga Vanderveldel on lõpmata palju konflikte lahendada ka enda parteis. Muidugi ei ole olukord Belgia parteis nii tõsine kui Prantsusmaal, kuid siiski niivõrd tõsine, et nõrgestada partei võitlusjõudu oma maa reaktsiooni vastu.

Ja siin peab ütleva, et partei tsentrum paindub sagedasti palju enam parempoolsete kui vasempoolsete poole. Vandervelde olukord muutub ikka raskemaks. Tema käitumine kutsub välja kibedust parteiliikmeskonna suuremas osas, siis kui ta paindub liiga palju parempoolsete poole, kuid ka siis, kui ta on liig diplomaatiline.

Partei vasemikku juhib sms. Spaak. Vasempooled annavad välja oma nädalalehte „Sotsialistlik aktsioon“, (l'action socialiste). Juba palju kordi on parempoolsete ultimatiivselt nõudnud, et partei sunniks vasempoolseid oma lehte sulgema. Seni pole aga see neile õnnestunud. Spaak on alati suutnud tähelepanu juhtida sellele vabadusele, milline on parempoolseil oma partei aja-

kirjanduses, ajal mil vasemikku sääl ei lasta ialgi sõna võtta. Viimasel ajal on rünnakud vasempoolsete vastu veel teravamaks muutund. Neile heidetakse ette, et nad kompromiiteerivad avalikult paljusid parteijuhte ja kisuvad maha nende autori-teeti masside silmis.

Sellele vastavad vasempoolsed:

Kas võib veel end rohkem maha kiskuda, kui seda teevad parempoolsed ise oma kirjutistes?

Belgias toimub viimasel ajal patriootlikke pidustusi. Hitleri Saksa-maa on andnud värsket jõudu Belgia militaristidele. Neist patriootilikest pidustustest võtavad osa tihti ka parempoolsed. Ja seda — partei selgete otsuste vastu. Kuid partei vaikib, partei tsentrum samuti. Kuid üks parteis ei saanud vaikida. See oli Wauters, kes ise end loeb tsentrumi hulka. Ta astub partei ametlikus häälekandjas „Le Peuple“ teravalt välja nii parempoolsete, kui ka tsentrumi vastu:

„Sotsialism, kirjutab Wauters, „peab täna rääkima selget keelt, ja näitama selget teed. Ei tohi midagi varjata. Peab haavu ravima otsekoheste abinõudega. Peame õppima kaotustest teistel maadel. Muidugi seisame ootamatute raskuste ja mitte ettenähtamatute probleemide ees. Siis peame nõu pidama ühiselt, kõik suunad kokku. Peame energiliselt ja selgelt toimima väljaspoole! Toimima kui töölispartei! Need, kes tahavad segada, või need, kes tunnevad end pettunutena, mingu ära või vaikigu!“

Punkti i pääle pani sms. Spaak oma nädalalehes:

„... Meil on täna olemas mitmesuguseid sotsialiste. Igaüks võib end vabandada — „tema võib — võin mina ka.“ Meil on olnud sõja ajal kuninglikke sotsialistlikke ministreid. Ühed on endale kerjand austusi ja aumärke. Teised sõitsid Pariisi Foch'i matustele. Kolmandad on täna tulisemad militaristid kui mõned kindralid ja ütlevad avalikult, et nad on valmis kordama 1914. aastat ja jälle saatma noorpõlve imperialismi sõjaväjljadele. Neljandad püüavad üle trumbata kõiki ametlikus patriotismis. Ja see

kõik — on valutav tõde. Ja seepärast peame valvel olema ja julgelt kaitsma sotsialistlikku revolutsioonilist mõtet. Ja seda tahabki teha meie häälekandja.

Tahame alati teravalt protestida kõrvalekaldumiste vastu meie idealist. Meie ei taha arvestada mingisugust respekti. See võib ka teeneterikaste seltsimeeste kohta käia: töölisliikumine on kõrgem kõigist! Nii peab toimima, kui ei taheta surra. Ja tööliklass ei sure.“

See kirjutis kutsus välja tormi.

Sms. Spaak on väga populaarne ja väga armastatud Belgia tööliksmassides. Tema sõna arvestatakse.

Niisugune on olukord Belgia parteis. Kuid üks asjaolu laseb end märgata juba praegu: parempoolsed isoleeruvad ikka rohkem, partei massid on kahtlemata vasemiku pool.

Suur ümberkorraldamine

Saksa parteijuhatus kirjastusel ilmus neil päevil ühe Saksaamaal elava väljapaistva sotsialisti (varjunimi *Miles*) brošüür, mis sisaldab olukorra analüüsi kui ka lähema tegevuse sihtjooni päälkirjaga „Uuesti pääle!“ (*Neu beginnen!* Katke sellest teosest on tõlgitud eelpool). Otsustavalt arvustav teos lahendab sama teravalt ka küsimuse, kas liikumise endised juhid veel on võimelised jääma liikumise etteotsa:

On naeruväärne illusioon uskuda, et samad inimesed, kes juhtisid parteid 4. augustist 1914 kuni 17. maini 1933, suudaksid arendada ja teostada seda võrratult keerukat ja rasket illegaalsuse poliitikat, mida nõuab fašismi epohh. Need, kes 1914—1918 jaatasid keiserlikku Saksa riiki, 1918—1933 kummardasid kodanlikst vabariiki, asutasid või soodustasid valgekaarte, valisid Hindenburgi, tolereerisid Brüningit, Hitleri ajal veel keelatud ettevalmistava illegaalse parteitöö ja siis isegi toleerisid Hitlerit, ei või muutuda ükietselt revolutsioonilisteks võitlejaiks fašistliku rügi vastu ja ühe löögiga eimillestki esitada kõiki vourusi, kogemusi, käsitusi, teadmisi, mida see võitlus nõuab kõige rikkalikumal määral.

Partei tulevane juhtkond peab tulema nende seltsimeeste seast, kes

raskeimais hädahoitudes võideldes ise arendavad ja teostavad fašismivastase proletarise klassiliikumise vormid ja meetodid ning on aland selle töö õigel ajal. Sest mitte vana demokraatlik vaid uus konspiratiivne töö on Saksamaal süüvääl vajalik ja mõjuv meie liikumisele. Tulevane juhtkond ei pea seda liikumist ainult esindama, vaid peab seda ka organiseerima ja kindlustama. Seepärast see juhtkond võib tulla ainult nende seni Saksamaale jäänd seltsimeeste ringidest, kes toimivad sün esinevate mõtete alusel ja kellel on Saksamaal võitlevate sotsialistide usaldus.

„Kaitsesõja“ küsimus

Robert Grimm kirjutab šveitsi ajakirjas „Rote Revue“:

Ka põlev seisukohamuutuse nõue maakaitse küsimuses ei too veel kindlustust demokraatiale. See seisukohamuutus, mis — huvitav küll — ei ole väheste inimeste nõutud, kes eile veel olid veendund patsifistid, põhjendab Hitleri salkade märkimises, mis ühel päeval võivad tungida šveitsi. Kui ma ei eksi, siis Saksa sotsiaaldemokraatia argumentatsioon oli ligikaudu samasugune, kui ta 1914 läks sõtta venelaste vastu. Väljast sissetungiva fašismi tagasilöömise tingimuseks on *oma maa fašismi tagasilöömine*. Järelikult võitlus frontide vastu (šveitsi fašistlikud organisatsioonid — Toim.), võitlus nende kodanliste ringide vastu, kes nõuavad sotsiaaldemokraatialt maakaitse tunnustamist, sest frondid ja need kodanlised ringid moodustavad tõelise hädahoitu meie rahvaõiguste olemasolule.

Mis tähendab demokraatia?

Robert Grimm jätkab eeltsiteeritud artiklis:

Kuidas aga peab järgnema rahvaõiguste kaitsmine?

Iga võitlus rahvaõiguste kaitseks on praegu paratamatult võitlus fašistlike voolude vastu. Demokraatia fašismi vastu! Aga see on alles pool tõde, ja seda ei piisa. Fašism ise on sügavamate põhjuste tunnus. Fašism on kapitalistliku majanduse lan-

guse väljendus. See rõhutab iga kriisipäevaga suurenevat majanduse uuendamise vajadust. Seda vajadust tähistab praegu keskkhiitide liikumine kui ka intelligentse proletariaadi vaimsed voolud. Demokraatlike õiguste säilitamise nõudega see tarve ei rahuldu. Kui sotsiaaldemokraatia püüdnud selle vormeliga, siis ta jätab hooletusse fašismivastase aktsiooni tähtsaima osa ja jätab mainitud ühiskondliku tarbe rahuldamise frontide ja fašistlike voolude hooleks.

Siin on sotsialistliku poliitika ja taktika ülesanne. Mis keskkhiid, intelligentseid proletaarid, frondid ja fašistid taotlevad, on majanduslikud ja ühiskondlikud *pettelahendused*. Nad ei otsi probleemi terviklahendust. Kui nad kõnelevad rahvaühendusest, nad mõtlevad eneste selja taga seisvaid kihte. Nii nad oma pettelahendustega hakkavad koormama teisi, muidugi juba hädas olevaid rahvakihte. Mis neil kangastub ees, ei ole tähtsa töötaoluprobleemi lahendus. Mis nad tahavad, on ainult töötaolu ümberkihtus. Kellel täna ei ole tööd ega leiba, peab saama seda homme, kes täna on tööil, peab surutama homme oma kohalt. See on sama kui Saksamaal. Üldšveitsi asendist aga küsimus ei kõla: kuidas abistame keskkhiite, kuidas abistame seda või teist rahvastikukihki? *Eluküsimus on: Kuidas toidame ja rakkendame kestvalt ja küllaldaselt tööle maa neli miljonit inimest (s. o. kogu rahvastiku — Toim.)*.

Belgia töölispartei aktsiooniplaan.

Jõulu ajal kokkutulevale Belgia töölispartei kongressile partei nõukogu koos ametiühingute esindusega esitab järgmise otsuse:

Belgia töölispartei kongress, teadmises, et kestva majanduskriisi tõttu tööliikumise võitlus varem vallutatud reformide ja vabaduste edasiehitamiseks ja isegi vastuvõetava elamistase säilitamiseks võib õnnestuda ainult siis, kui järgneb maa majandusliku struktuuri sügav muutus;

teadmises, et see muutus, kui ta peab olema mõjukas, peab võimaldama töötaolu lõpetamise, kuna va-

rade valmistus ja ringkäik, vastavalt rahavstiku ostujõu tõusule, suundub rahvasiku ostujõu tõstmisele;

teadmises, et selle korraldamise päätakistajaks on krediidi eramopol, mis alistas majandusliku toimingu üksiku tulule, selle asemel, et püüda rahuldada üldsuse tarbeid;

teadmises, et sõltuvus, millesse see monopolivõim sunnib riigi, hävitab iga poliitilise demokraatia muutmise püüde sotsiaalseks;

otsustab:

asetada Belgia Töölispartei aktiooni sihiks majandusliku ümberkorralduse plaani teostamise, mis on rajatud krediidi natsionaliseerimisele kui plaanimajanduse päämisele tööriistale, mis suundub rahvastiku hulkade ostujõu tõstmisele, kasuliku ja väärselt tasutud töö kindlustamisele kõigile ja üldhüvangu tõstmisele;

ja deklareerib, et mingi osavõtt valitsusest ei või tulla kaalumisele, mis ei eelda tööplaani otsest teostamist, vaid et ta aga on valmis võimullutamisel võtma vastu kõigi rühmade toetust, mis ühinevad selle plaaniga.

Punane Šveits!

9. novembril 1932 Genfis fašistlik *Union Nationale* pidas koosoleku, kus esitati nõue, et sotsialistlikult parlamendiliikmelt *Léon Nicole*’ilt kui „võõra riigi, nimelt Nõukogude Vene usaldusmehelt“ võetaks mandaat. Umbes 8.000 töölist korraldas sellele provokatsioonile väljas vastudemonstratsiooni, kusjuures fašistide ja tööliste vahel tekkis kokkupõrkeid. Fašistidele appi rutand sõjavägi tulistas sotsialistlikke meeleavaldajaid, 11 surnut ja 61 haavatut jäi maha. *Léon Nicole* aga mõisteti kuueks kuuks vangi „rahutuste tekitamise pärast“ ja ta anti parlamen-

dist välja. Alles hiljuti ta pääsis vanglast.

26. novembril 1933 olid Genfi kantonivalimised — valitsuseliikmed valitakse otse rahva poolt. Sotsialistid oli asetand *neli* kandidaati (kokku on seitse kohta), ja kõik *neli, Nicole, Naine, Braille* ja *Ehrler* valiti!

„Riigi äraandja“ *Léon Nicole* saab valitsuse esimeheks, tema juhtida jääb kohus ja politsei. Kantonis võetakse tarvitusele 40-tunnine töönädal ja alatakse ühe linnaosa ümberehitus — tööpuuduse kaotamiseks.

Zürichis puudus pisut absoluutsest enamikust, Lausanne on punane. Šveits, maa, kus sotsialistlik partei on revolutsiooniline ega tee kompromisse kodanlusega, ei tee vormilisest demokraatiast ebajumalat, musta Itaalia ja pruuni Saksas vahel, läheb ka valimiste kaudu sotsialismile!

Tsensor ei luband!

Raamatus „Vastutusrikkal ajal“ tsensor kustutas *Eduard Vilde* kirjutises järgmise osa:

Tänapisaraail kätt suudlema peaksid meie fašistid oma leviku edu eest praegusel Tõnissoni valitsusel. Paisutub peaaegu, kui oleksid nad selle intrüügide- ja paanamade-valitsuse enestele mürtsuvaks agitatsiooniks ise lavastanud, nagu lavastasid enestele saksa fašistid samaks otstarbeks riigipäevahoone põletamise. Sirkla- sed tohivad oma juurdekasvust, millega nad nii turutrummiliselt hooplevad, julgesti 75 protsenti kirjutada selle karikatuuriliku valitsuse arvesse.

Barbarusel peeti samas raamatus lubamatuks mõte Saksamaast: *keskaega meenutav inkvisitsioon*, kuid samuti lause: *Tööliiskond peab vägivallale vastu süüdamata organiseeritud jõu, kui vabariik ise end kaitsta ei taha ega suuda.*

SOTSIALISTLIK VÕITLUS, sotsialistliku teooria ja praktika ajakiri. Toimetuse: *Nigol Andresen, Ilmar Rebane, Erik Tuiman*. Vastutav toimetaja *Oskar Pärn*. Väljaandja Kirjastusühing „Sõprus“. Ilmub Tallinnas 6 korda aastas. Tellimishind aastas 1 kroon 50 senti, poolaastas 80 senti.

Toimetuse ja talituse: Tallinn, V. Pärnu 31. — Postkast 115.

Kirjast. o.-ü. „Täht“ trükikoda, V. Pärnu mnt. 31. 1933.